

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV EVROPSKÝCH TERITORIÁLNÍCH STUDIÍ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

REFLEXE ČESKO-NĚMECKÝCH VZTAHŮ V REGIONÁLNÍCH PERIODIKÁCH
30. LET 20. STOLETÍ

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Rauchová, Ph.D.

Autor práce: Lukáš Brychta

Studijní obor: Evropská teritoriální studia – ČR a německy mluvící země

Ročník: 3.

2012

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 17. května 2012

Lukáš Brychta

Rád bych na tomto místě poděkoval vedoucí bakalářské práce PhDr. Jitce Rauchové, PhD. za odborné vedení, za čas, který mi věnovala, za cenné připomínky a rady. Dále děkuji své rodině za podporu a trpělivost.

Anotace

Bakalářská práce se bude věnovat česko-německým vztahům na Českobudějovicku v 30. letech 20. století, které budou nahlíženy v rámci celorepublikových trendů vývoje i regionálních specifik. První, teoretická část tak bude zaměřena na genezi soužití Čechů a Němců do sklonku 30. let 20. století, a to nejen ve společenském a politickém kontextu Československa, ale i sousedního Německa a jeho vnitřní politiky (období tzv. výmarské republiky a Třetí říše). Zvýšený důraz bude v této části práce věnován pojmenování a charakterizaci hlavních aspektů vzájemného národnostního antagonismu. Součástí této kapitoly se stane i charakteristika města České Budějovice z hlediska problematiky vzájemného soužití českého a německého obyvatelstva a vymezení jeho lokálních odlišností v rámci celorepublikového vývoje. Praktická část bakalářské práce pak bude věnována komparaci dvou regionálních periodik, Jihočeských listů a Budweiser Zeitung, a to podle přesně specifikovaných politických a kulturních témat a kategorií, které proměny podob vzájemného soužití nejlépe charakterizují.

Klíčová slova: česko-německé soužití; národností odlišnosti; politické události; nacionální socialismus; Českobudějovicko; Budweiser Zeitung, Jihočeské listy

Annotation

This bachelor thesis will focus on Czech-German relations in České Budějovice region in the thirties of the 20th century. They will be observed in both the nationwide trends and regional specificities. The theoretical part will be focused on the genesis of the coexistence of Czechs and Germans till the late thirties of the 20 century, not only in social and political context of Czechoslovakia but also of neighboring Germany and its internal policies (the period of so-called Weimar Republic and Third Reich). Increased emphasis will be devoted to the naming and characterization of the major aspects of mutual ethnic antagonism. In this chapter there will also be a characteristic of České Budějovice in terms of mutual coexistence of Czech and German population and the definition of its local differences within the national development. Practical part will be devoted to a comparison of two regional periodicals, Jihočeské listy and Budweiser Zeitung, according to precisely specified political and cultural topics and categories that characterized the changes in mutual co-existence the best

Keywords: coexistence of Czech and German; national differences; political events; National Socialism; České Budějovice region; Budweiser Zeitung, Jihočeské listy

Obsah

Úvod.....	7
1. Postavení Československa v rámci středoevropských států a jeho vnitřní politika v letech 1918 - 1939.....	11
1.1. Dvacátá léta 20. století	11
1.2. Třicátá léta 20. století	12
2. Soužití Čechů a Němců	15
2.1. Historie česko-německého společenství před vznikem Československa.....	15
2.2. Dva národy v jednom státě.....	16
2.2.1. Česko-německé vztahy v období tzv. negativistické politiky.....	17
2.2.2. Aktivistická politika německých politických stran.....	21
2.3. Rok 1938.....	25
2.3.1. Anšlus Rakouska.....	26
2.3.2. Požadavky SdP a reakce státu.....	27
2.3.3. Československo-sudetoněmecký problém jako mezinárodní záležitost ...	29
3. Obraz českobudějovických Čechů a Němců na pozadí politických a společenských událostí.....	33
3.1. Historie nezatížená národnostními sympatiemi	33
3.2. Nový charakter česko-německých vztahů.....	34
3.3. Českobudějovičtí Němci v novém státě.....	36
3.4. Třicátá léta.....	37
3.5. Druhá republika a Protektorát Čechy a Morava.....	38
4. Postavení tisku ve společnosti první Československé republiky	39
4.1. Regionální periodika v Českých Budějovicích	40
4.2. Jihočeské listy	42
4.3. Budweiser Zeitung	43
5. Události první poloviny roku 1938 očima Jihočeských listů a Budweiser Zeitung	44
5.1. Anšlus Rakouska pohledem Jihočeských listů a Budweiser Zeitung	44
5.2. Karlovarské požadavky pohledem Jihočeských listů a Budweiser Zeitung	55
Závěr	67
Prameny a literatura	70

Úvod

Obsahem této bakalářské práce je zpracování tématu česko-německého soužití za první československé republiky v celorepublikovém kontextu a v regionu jižních Čech. Zvláštní pozornost bude věnována třicátým létům dvacátého století, na která budu pohlížet skrze místní jihočeská periodika, Jihočeské listy a Budweiser Zeitung. Protože se jedná o bakalářskou práci, limitoval jsem časové vymezení pro porovnání česko-německých vztahů především na první polovinu roku 1938. Práce si klade za cíl postihnout nejenom koexistenci dvou národů v prostoru Českobudějovicka, nýbrž prostřednictvím novinových příspěvků přispět k poznání každodenního života obyvatel jižních Čech. Velká pozornost je věnována také politickým dějinám, na jejichž odkaze často docházelo k národnostní divergenci a národnostním exaltacím, které měly vliv na zhoršení vztahů mezi místními skupinami.

Motivem pro výběr uvedeného tématu se mi stal zájem o novodobé dějiny a bližší poznání historie místního regionu, se kterým mě sice nepojí mateřské pouto, ale ke kterému jsem nabyl určitý vztah a splynul s ním. Jižní Čechy byly s německými kolonizátory konfrontovány již od 13. století, avšak o česko-německých kontaktech se dochovaly zmínky již ze století dvanáctého, kdy z Pasova na české území přišel zakladatel rodu Vítkovců, bájný Vítek.¹ K narušení poklidného vývoje dochází v období národní emancipace druhé poloviny 19. století a vrcholí na konci třicátých let 20. století. Příčiny a hlubší souvislosti toho národnostního rozchodu, jakožto širší a rozsáhlejší probádání života místních etnických celků bych mohl podrobit zkoumání ve své diplomové práci, popřípadě by se mohly stát námětem pro jinou vědeckou studii.

Situace a obraz života místních lidí ve třicátých letech, stejně tak jako zpracování historických témat tohoto regionu v daném období dosud stále postrádá výraznějšího zmapování a vydání. Podrobnějšímu nahlédnutí do dějinných událostí se v oblasti Českobudějovicka věnoval František Rada, ale pouze do konce dvacátých let 20. století.^{2 3} O českobudějovickém převratu napsal ve své knize *Státní převrat v říjnu 1918 v Českých Budějovicích. Předpoklady, průběh a význam* současník Miloslav Pecha.

¹ Ferdinand SEIBT, *Německo a Češi: dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*, Praha 1996, s. 81. – 82.

² František RADA, *Když se psalo c. k. Ze života Českých Budějovic na počátku století*, České Budějovice 1966.

³ František RADA, *Když se psalo T. G. M. České Budějovice v prvním desetiletí republiky*. České Budějovice 1970.

Ve svém díle přesně vystihl oddělující se českou a německou společnost.⁴ Významnější probádání třicátých let ale bohužel chybí. Strohé informace se dají získat z knih od Daniela Kováře⁵ a Jiřího Chvojky.⁶ Cenným zdrojem poznatků o životě v Českých Budějovicích, o existenci kulturních a společenských spolků po mě byla Encyklopedie Českých Budějovic.⁷ Nejpodstatnější část informačních zdrojů skrývaly ovšem periodika, Jihočeské listy a Budweiser Zeitung.

Při kompilaci celoplošných událostí a politického vymezení jsem vycházel z děl Evy Broklové⁸ a Věry Olivové,⁹ která jsou velmi užitečným úvodem do československé politické reality. To samé platí i pro plzeňského akademika Jaroslava Tomse¹⁰ a brněnský kolektiv filozofické a pedagogické fakulty Františka Čapka, Miloše Dokulila a Jaroslava Vaculíka.¹¹ Po společensko-politické stránce byly pro mne vítanými zdroji zejména knihy Zdeňka Kárníka, které podávají ucelený přehled o politických záležitostech, ale i kultuře a životě obyčejných lidí.¹² O česko-německých vztazích v Československu vznikla řada významných knih. Nejpřínosnějšími pro mě byly ty, které se nezaměřují pouze na postavení Čechů a Němců po roce 1918, ale které chápou národnostní vývoj jako evoluční. V tomto ohledu přední místo zaujímá Milan Sládek,¹³ který své dílo zahajuje na pozadí významných společensko-politických změn roku 1848, dále Zdeněk Beneš,¹⁴ jež se česko-německým vztahům věnuje od nejranějších počátků civilizačních dějin. Podobné časové vymezení zvolil pro svoji knihu také Ferdinand

⁴ Miloslav PECHA, *Státní převrat v říjnu 1918 v Českých Budějovicích. Předpoklady, průběh, význam*, České Budějovice 1999.

⁵ Daniel KOVÁŘ, *Muži v čele budějovické radnice*, České Budějovice 2008; TÝŽ, *Okres České Budějovice. Historie státní správy a územní samosprávy*, České Budějovice 2001.

⁶ Jiří CHVOJKA, *Město pod Černou věží. Vyprávění z historie Českých Budějovic*, České Budějovice 1992.

⁷ Kolektiv autorů, *Encyklopedie Českých Budějovic*, České Budějovice 2006

⁸ Eva BROKLOVÁ, *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918 – 1938*, Praha 1992; TÝŽ, *Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918 – 1938*, Praha 1999.

⁹ Věra OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, Praha 2000.

¹⁰ Jaroslav TOMS, *Přehled dějin Československa v letech 1918 – 1938*, Plzeň 1997; TÝŽ, *Vybrané kapitoly z nejnovějších dějin Československa*, Plzeň 1992.

¹¹ František ČAPKA a kol., *Vybrané kapitoly z nejnovějších československých dějin pro posluchače občanské výchovy I.*, Brno 1994.

¹² Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918 – 1938). Vznik, budování a zlatá léta republiky*, Díl první, Praha 2003; TÝŽ, *České země v éře První republiky (1918 – 1938). Československo a České země v krizi a v ohrožení*, Díl druhý, Praha 2003; TÝŽ, *České země v éře první republiky (1918 – 1938). O přežití a o život*, Díl třetí, Praha 2003.

¹³ Milan SLÁDEK, *Němci v Čechách: Německá menšina v českých zemích a Československu 1848– 1946*, Praha 2002.

¹⁴ BENEŠ, Zdeněk a kol., *Rozumět dějinám: Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848 – 1948*, Praha 2002

Seibt.¹⁵ Dilem, jež se sice omezuje pouze na období existence československé republiky, ale o to podrobněji, je *Konflikt místo společenství* od Václava Kurala.¹⁶

Práce je zpracována na základě komparace Jihočeských listů a Budweiser Zeitung v pohledu na vybraná témata první poloviny roku 1938, která utvářela svým vlivem i chod života v Českých Budějovicích. Takovými událostmi se staly anšlus Rakouska 12. března 1938, který vyvolal odchod německých demokratických stran z vlády, požadavky SdP představené v Karlových Varech 23. dubna 1938 zase znamenaly zesílení vlivu na československou vládu pro přípravu národnostního statutu. Tyto politické záležitosti se do značné míry promítly také do svolaných protinárodnostních demonstrací, probíhajících v polovině května v Českých Budějovicích.

První kapitola „*Postavení Československa v rámci střeoevropských států a jeho vnitřní politika v letech 1918 – 1938*“ je úvodem do problematiky politického chodu státu. V základních obrysech seznamuje čtenáře s vývojem exekutivní moci a výzvami, kterým vlády první republiky musely čelit, popřípadě kterým podlehly. Pozornost se zde obrací především na třicátá léta a politiku agrární strany. Tento první oddíl bakalářské práce má přispět k lepšímu a snadnějšímu pochopení následujících kapitol, které se zaměřují podrobněji na německou politiku v Československu.

Ve druhé části „*Soužití Čechů a Němců*“ předkládám v nástinech vývoj nejstarších česko-německých kontaktů na našem území, které se postupem doby měnily a pod vlivem národní emancipace v polovině 19. století přešly do vyhraněné pozice. Stěžejní prostor je ovšem věnován koexistenci českého a německého národa v Československu od roku 1918 a zejména pak od druhé poloviny existence tohoto státu, tedy zhruba od propuknutí hospodářské krize až do zániku Československa jeho přetvořením v Protektorát Čechy a Morava. V jednotlivých sekcích a podkapitolách se snažím nejenom o popis německé negativistické a později aktivistické politiky, ale přijetím myšlenky Evy Broklové, že sama podstata demokracie v sobě skrývá krizový fenomén, vysvětluji a popisuji další faktory, které se mohly na zániku Československa podílet. V krátkém přehledu představuji také profily jednotlivých německých politických stran, které svou existencí ovlivnily tehdejší dění a neopomím ani zahraničně-intervenční vlivy evropských mocností na domácí politiku.

¹⁵ Ferdinand SEIBT, *Německo a Češi: dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*, Praha 1996.

¹⁶ Václav KURAL, *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918 – 1938)*, Praha 1993.

Třetí kapitola „*Obraz českobudějovických Čechů a Němců na pozadí politických a společenských událostí*“ shrnuje v kostce národnostní soužití na jihu Čech z politického a společenského prizmatu. Následující čtvrtá kapitola „*Postavení tisku ve společnosti první Československé republiky*“ je sondou do toho odvětví literárního žánru, tak jak bylo vnímáno v první republice. Součástí této čtvrté kapitoly představují stručné charakteristiky dvou komparovaných médií, Jihočeských listů a Budweiser Zeitung.

Poslední oddíl bakalářské práce „*Události první poloviny roku 1938 očima Jihočeských listů a Budweiser Zeitung*“ zachycuje nejdůležitější momenty vymezeného období, jak na něj reagovala výše uvedená periodika. Nejde ale pouze o popis historických momentů, nýbrž také o stanovení si hypotézy, zda noviny informovaly o těchto skutečnostech objektivně a zda do svých sdělení vnášely své národní preference.

1. Postavení Československa v rámci středoevropských států a jeho vnitřní politika v letech 1918 - 1939

Vznik samostatného československého státu je datován 28. říjnem 1918. Československý stát prošel během svých prvních dvaceti let existence překotným vývojem, kdy se z nového, neznámého útvaru stal významný článek mezinárodní politiky a obhájce demokracie ve světě.

Jeho teritorium se nacházelo v bývalém prostoru dvou velkých říší, a sice rakousko-uherské monarchie, zaniklé v důsledku první světové války, a Německého císařství. Historicky se v tomto místě mísily zájmy východu reprezentovaného imperialistickým Ruskem a západu představovaného Německou říší, popř. jejich staršími předchůdkyněmi.

Sama nová republika se musela rozhodnout, do jakého společenství bude chtít náležet, neboť bylo nemyslitelné spoléhat se pouze na vlastní izolovanou politiku. To, že dala přednost Západu a Francii, nebyla věc samozřejmá. U K. Kramáře¹⁷ se například projevovaly velmi silné rusistické tendence. Ale nutno říci, že ani vlastní vztah Československa k Francii nebyl ideální a automatický. Když tedy premiérský úřad v Paříži přebíral v lednu roku 1920 A. Millerand, reálně Československu hrozilo odsunutí na druhou kolej, neboť v popředí francouzských zájmů stálo Maďarsko.

Po celou dvacetiletou existenci československého státu byly na domácí politiky kladeny těžké požadavky, nejprve na přijetí nejnnutnější legislativy zajišťující fungování státu, přijetí ústavy, zřízení demokracii odpovídajících politických, legislativních, exekutivních a soudních těles, a později také ustanovení principů národnostního postavení menšin. Každý stát je živoucím organismem a jako takový musí procházet obdobím krizí, pokroků. Jako se organismy rodí, tak také zanikají a pokud je 28. říjen 1918 pokládán za počátek Československé republiky, pak bezpochyby 15. březen 1939 je jejím koncem.

1.1. Dvacátá léta 20. století

¹⁷ Karel Kramář (1860 – 1923) člen Československé národní demokracie, od 14. listopadu 1918 do 8. července 1918 ministerský předseda československé vlády.

Československo muselo od počátku své existence čelit mnohým závažným problémům se svými sousedy. Muselo se vypořádat s maďarským odporem proti slovenskému začlenění do československých státních struktur,¹⁸ později Národní shromáždění řešilo podobnou záležitost se Zakarpatskou Ukrajinou, která se během roku 1919 přičlenila k Československé republice pod názvem Podkarpatská Rus.¹⁹ I se svým dalším geografickým sousedem, Polskem, neměla Československá republika urovnány vzájemné územní spory. Neuralgickým bodem vzájemných česko-polských vztahů byla především oblast Těšínska. Sporná situace byla vyřešena až po roce 1920.²⁰

Hlavním problémem ale představovaly česko-německé vztahy, o kterých budu pojednávat v druhé kapitole této práce. Nyní se zaměřím na stručný politický vývoj třicátých let dvacátého století. Cílem kapitol prvního oddílu je poskytnout čtenáři přehled o československé státní politice, do které budou od druhé kapitoly zasazeny česko-německé vztahy.

1.2. Třicátá léta 20. století

Třicátá léta v Československu zahájily dopady velké hospodářské katastrofy. Řešení světové hospodářské krize se stalo pro československou politickou reprezentaci velmi tvrdým oříškem a lze snad i s velkou mírou pravdivého přesvědčení říci, že to byla právě hospodářská recese, která zapříčinila problémy, do kterých bylo Československo, respektive celá Evropa zavlečeno. Krize totiž vytvořila živnou půdu pro aktivizaci extrémních politických proudů, kterými byly na jedné straně komunismus a na straně druhé nacionalismus.

V parlamentních volbách z října 1929 obdržela největší počet hlasů agrární strana. Do nové vlády široké koalice agrárníka F. Udržala poprvé v historii vstoupila německá sociální demokracie. Hospodářská opatření nové vlády ale postrádala protikrizový charakter.²¹

¹⁸ Slovensko se k Československu připojilo oficiálně přijetím Martinské deklarace 30. října 1918 prostřednictvím nejvyššího zastupitelského orgánu slovenského národa, Slovenské národní rady. Zdeněk KÁRKŇÍK, *České země v éře první republiky (1918 – 1938). Vznik, budování a zlatá léta republiky, Díl první*, Praha 2003, s. 76.

¹⁹ Zakarpatská Ukrajina spadala do konce 1. sv. války pod Uhersko. Věra OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, Praha 2000, s. 164.

²⁰ Více: Ladislav CABADA a kol., *Evropa regionů*, Plzeň 2009, s. 51–76.

²¹ Srov. F. ČAPKA, *Vybrané kapitoly*, s. 59–60., J. TOMS, *Přehled dějin*, s. 93–97.

Kvůli katastrofální sociální politice, kdy se vládě vůbec nepodařilo realizovat širší sociální program s výjimkou zavedení tzv. stravovacích akcí²², a kvůli brutálním zásahům četnictva²³ vláda na podzim roku 1932 odstoupila.²⁴

29. října 1932 se předsednictví vlády ujímá J. Malypetr z Československé republikánské strany. Až na výměnu postu ministra vnitra zůstává zachována dosavadní politická struktura. Vláda se razantně snaží vyrovnat s hospodářskou krizí, odmítá politiku laissez faire²⁵ a ekonomický liberalismus, naopak se snaží aplikovat zásahy státu do hospodářských činností.²⁶

V říjnu 1935 se novým předsedou strany stal představitel pravicového křídla strany R. Beran. Kontakty mezi pravicovým křídlem agrární strany a SdP vedly až k odvolání J. Malypetra z vlády. Novou vládu široké koalice ustanovil 8. listopadu 1935 představitel středního proudu v agrární straně Milan Hodža.

V roce 1937 vyvrcholila napjatá situace uvnitř agrární strany. Hodžova skupina se orientovala na spolupráci s Rakouskem a Maďarskem²⁷, naopak blok shromážděný kolem R. Berana vyzýval ke spolupráci s Polskem a uzavření dohody s Německem. Beranovské křídlo strany bylo ve spojení s Ludovou stranou a SdP.²⁸

Oslabení Hodžovy pozice vyvolalo demisi jeho vlády v červenci 1937. Jednalo se pouze o gesto, neboť novou vládu ustanovil opět M. Hodža a to v totožném složení. Hodža ale rezignoval na vlastní politiku uvnitř strany, vlastní neúspěch ho přivedl ke spolupráci s pravicovým křídlem a již na počátku roku 1937 navazuje přímá jednání se SdP o možnosti vstupu strany do vlády.

V této době politická kultura čelila výzvám zahraniční na řešení národnostních otázek. Tyto dva vlivy formulovaly politický vývoj až k Hodžovu odstoupení z premiérské pozice a jeho nahrazení vládou armádního generála Jana Syrového.

²² Jednalo se například o stravovací akce bramborové, chlebové, mléčné apod., jejichž cílem bylo zajistit základní výživu pro nezaměstnané. V. OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, s. 179.

²³ Např. v dubnu 1930 v dnešním pražském Radotíně policisté zasáhli střelbou do komunistického průvodu. Do popředí průvodu instalovali komunisté děti, aby akce policistů vzbudila v občanech republiky soucit ke komunistům a naopak vyprovokovala zášť vůči aparátům republiky. Při další střelbě policistů do komunistického průvodu zemřeli v Duchcově 5. února 1931 čtyři dělníci. TAMTÉŽ, s. 179.

²⁴ TAMTÉŽ, s. 181.

²⁵ Též volný trh. Je zásadou klasického liberalismus, podle které má stát omezit své zásahy do hospodářského vývoje. Role státu je omezena pouze na dodržování pravidel ekonomické soutěže.

²⁶ Prostřednictvím tzv. zmocňovacího zákona, kterým byla parlamentu přisouzena druhořadá role v exekutivě díky mimořádné nařizovací pravomoci vlády, vydává Malypetrův kabinet celkem 240 nařízení zasahujících do ekonomických procesů. Srov. V. OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, s. 190, J. TOMS, *Přehled dějin*, s. 100-101.

²⁷ Z. KÁRNÍK, *České země. Československo a České země v krizi a ohrožení (1930 – 1935)*. Díl druhý s. 479.

²⁸ V. OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, s. 214.

Mnichovská dohoda potom otevřela cestu k druhé republice a naprostému rozbití Československa, jehož zpodstatněním se stal 15. březen 1939 vyhlášením Protektorátu Čechy a Morava.

Nejzásadnější problém, před kterým československá vláda po celou dobu své existence stála, představovaly problémy s národnostmi – slovenskou a německou. Národnostní otázky byly také nejhlavnějšími determinanty, které určovaly politiku první republiky. O postavení Němců v českých zemích a jejich vlivu na československý politický vývoj budu hovořit v následujících kapitolách.

2. Soužití Čechů a Němců

Často dochází k nabytí zkresleného a mylného dojmu, že česko-německá otázka a konflikt národního soužití se v našich podmínkách vynořuje z čista jasna jako oblak páry až v souvislosti se vznikem samostatného československého státu. To samozřejmě není pravda, jde pouze o zjednodušení dané situace, ovlivněné do značné míry interpretací žurnalistů, ale i laiků, kteří chápou vzájemné soužití pouze v mezích právně závazných vztahů, které jim dala legislativa nového Československého státu, a nikoli v mezích občanských, které nemusí být vymezeny žádnou normou, ale pouze osobním kontaktem, vzájemnou důvěrou a respektem, tedy i takovými vztahy, které se často objevovaly mezi oběma národnostními skupinami před rokem 1918, kdy neexistovaly žádné mezinárodní závazky k respektování menšin. Ale to by byla také do značné míry velká distorze, neboť tyto vztahy nemusely být tak idylické. A právě tato kapitola by měla popsat harmonii či deziluzi mezi Čechy a Němci v jednom státě, nejprve Rakousko-Uherském mocnářství a poté v Československé republice s přihlédnutím na formování toho vztahu od období středověku.

2.1. Historie česko-německého společenství před vznikem Československa

Soužití Čechů a Němců sahá do období třináctého století, kdy bylo do příhraničních oblastí českého království zváno německy hovořící obyvatelstvo, neboť Češi z vnitrozemí nebyly početně schopni celou oblast osídlit. Nejranější kořeny vzájemných kontaktů se ale datují už mezi 10. a 11. stoletím tedy od šíření křesťanské víry kněžími z francké říše. Za panování Karla IV. přicházejí do Čech noví němečtí přistěhovalci, sílí především příliv učenců a prelátů. V této době se ještě nedá hovořit o národnostních vztazích, ty jsou určovány až od vzniku moderního národnostního státu v 19. století, kdy se oba národy, Češi a Němci, začínají vymezovat a chápat jako protipóly.²⁹

²⁹ Srov. Zdeněk BENEŠ a kol., *Rozumět dějinám. Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848 – 1948*, Praha 2002 s. 8–9., Ferdinand SEIBT, *Německo a Češi. Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*, Praha 1996, s. 11.

Rozvoj národní příslušnosti souvisí s procesem národní emancipace, kdy se z etnických skupin stávají národy. Doposud byl rozdíl mezi oběma etniky charakterizován v duchu zemědělské kultivace a sociální civilizace, až v 19. století se k této civilizační teorii přidává kategorie nacionálnosti.³⁰

Devatenácté století a jeho národní uvědomění vráží klín mezi Čechy a Němce. Česko-německé vztahy se ubírají cestou nacionalizace. Na české i německé straně emancipující se národ zachvátil proces osvětářství. Češi pozdvihli svůj jazyk, položili základy své moderní kultury, vznikaly nové české školy, časopisy, setkáváme se také s prvky hospodářského nacionalismu, kdy pod heslem „svůj svému“ měli Češi nakupovat u českého obchodníka a peníze ukládat u české banky. Nacionalistické tendence se promítaly také do zakládání obranných organizací. Češi měli svého Sokola, Národní jednotu pošumavskou a národní jednotu severočeskou, Němci zase Deutscher Schulverein³¹

Ne všichni ale podléhali národní konfrontaci, zvláště v pohorských vsích existovala symbióza mezi Čechy a Němci, to samé se dá říci i o dělnickém prostředí.³² Na Moravě se dokonce podařilo v roce 1905 dojít až k česko-německému vyrovnání, vytvořením nového poměru mezi českou a německou reprezentací v Moravském sněmu.³³

2.2. Dva národy v jednom státě

Limity vzájemného soužití Čechů a Němců se naplnily v novém československém státě, kde sice Němcům byla zaručena právní ochrana jejich národnosti, bylo respektováno jejich právo, ale i přesto iredenta v jejich řadách dosahovala vysoké míry.

Negativistické stanovisko sudetských Němců vůči Československu mělo své opodstatnění, neboť Němci, dříve patřící k vládnoucím vrstvám monarchie, ztratili nyní své postavení a museli se smířit s úlohou menšiny. Postupně se ale jejich vztah vykristalizoval a německé politické strany dokonce v roce 1926 vstoupily do

³⁰ Z. BENEŠ, *Rozumět dějinám*, s. 23-25.

³¹ Z. BENEŠ, *Rozumět dějinám*, s. 28-32, M. SLÁDEK, *Němci v Čechách*, s. 13-18., F. SEIBT, *Německo a Češi*, 200-203.

³² Z. BENEŠ, *Rozumět dějinám*, s. 33.

³³ Srov. M. SLÁDEK, *Němci v Čechách*, s. 19-20., F. SEIBT, *Německo a Češi*, s. 203.

československé vlády. Tato spolupráce došla svého konce propuknutím světové hospodářské krize. Ta se stala začátkem konce soužití dvou národů v jednom státě. Svoji poslední tečku za osm století trvajícím soužitím Čechů a Němců udělal odsun německého obyvatelstva z Československa po druhé světové válce.

2.2.1. Česko-německé vztahy v období tzv. negativistické politiky

Negativistické stanovisko německých politiků k československému státu bylo podmíněno historicky. Už od 90. let 19. století se Němci v českých zemích orientovali na všenněmecké hnutí a jejich hlavním cílem za první světové války bylo uskutečnit program všenněmeckého sjednocení.³⁴ Německá nespokojenost s novou republikou se prohloubila také vydáním dvou právních předpisů, které byly chápány silně protiněmecky. Byla jimi měnová odluka od Rakouska, díky níž Němci přišli o značný podíl kapitálu, který investovali do válečných půjček, a zákaz konání voleb do rakouského parlamentu v pohraničních oblastech.³⁵ Následovaly útoky proti československým orgánům. Již v prosinci roku 1918 se konaly první nepokoje v Teplicích a v březnu roku 1919 bylo dokonce v Kadani zastřeleno přes 50 německých demonstrantů.³⁶

2.2.1.1. Kroky německých politických stran v prvních letech konsolidace státu

Německou reakcí na vznik Československého státu bylo založení čtyř německých provincií na území ČSR s německou prozatímní vládou. Šlo o Deutschböhmen s centrem v Liberci, Sudetenland v Opavě, Deutsch-Südmähren ve Znojmě a Böhmerwaldgau v Prachaticích. Tyto provincie se pokusily o začlenění do Německého Rakouska. Avšak vzpoura secesionistů byla ještě v roce 1918 potlačena a na celém území Československa byla zavedena československá státní správa. Rakouským zákonem z ledna 1919 se potom potvrzovalo, že rakouské všeobecné volební právo se nevztahuje na Sudety. Konání voleb v československých pohraničních oblastech do rakouského parlamentu zakázala také československá vláda.

³⁴ E. BROKLOVÁ, *Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918 – 1938*, s. 45.

³⁵ Z. BENEŠ, *Rozumět dějinám*, s. 76–77.

³⁶ TAMTÉŽ, s. 53.

Definitivním potvrzením získání sudetských oblastí Československem je podepsání míru s Německem podle Versailleské smlouvy z 28. června 1919 a Rakouskem podle Saint-Germainské smlouvy z 10. září 1919.³⁷

Na základě těchto skutečností se změnil také vztah německých elit k Československé republice a jejich postavení nabylo nového kladného postoje, i když se jistě nejednalo o stav trvale pozitivní sounáležitosti ke státu a česko-německé politické vztahy uvnitř země se podobaly peripetiím. Německé politické strany založily společný německý parlamentní svaz, ve kterém byly zastoupeny všechny politické a zájmové skupiny s výjimkou sociálních demokratů.³⁸ Uznáním suverenity Československa se bezpochyby zdála být účast německých stran na obecních volbách 15. července 1919. Touto participací Němci potvrdili své stanovisko podílet se na československém politickém životě.³⁹

Od podzimu roku 1919 se na základě prezidentské amnestie do Československa vrátili česko-němečtí političtí emigranti. Jako první byla na přelomu srpna a září roku 1919 založena Německá sociálně demokratická strana (Deutsche sozialdemokratische Arbeitspartei) v čele s J. Seligerem. Strana zastávala program národnostní autonomie, který se podařilo prosadit už roku 1899, ale pouze v Brně. Dne 9. prosince 1919 došlo k ustanovení Německé národní strany (Deutsche Nationalpartei) R. Lodgmana von Auen. Strana se profilovala jako ultranacionální a odmítala československý stát. Následovaly další strany jako Německá křesťansko-sociální strana lidová (Deutsche christlichsoziale Volkspartei), jejímž vůdcem byl R. Mayr-Harting, profesor na německé univerzitě v Praze, v lednu potom Svaz zemědělců (Bund der Landwirte) s F. Spinou v čele. Z dalších stran jmenujme ještě Německou demokratickou stranu svobodomyšlnou (Deutschdemokratische Freiheitspartei) a Německou nacionálně-socialistickou stranu práce (Deutsche nationalsozialistische Arbeitspartei), právě její program se profiloval velkoněmeckým nacionalismem a antisemitismem.⁴⁰

Před Vánocemi 1919 se odehrála první schůzka mezi zástupci Němců a československou vládou. Ti si stěžovali na národní nerovnosti panující v zásobování a dovolávali se také práva na národní sebeurčení. Takovéto sebeurčení se ale mělo stát pouze nástrojem jak znemožnit československé národní sebeurčení. U nacionalistických

³⁷ Srov. Z. BENEŠ, *Rozumět dějinám*, s. 75–77., M. SLÁDEK, *Němci v Čechách*, s. 25–27.

³⁸ Při založení svazu jeho mluvčí Lodgman von Auen prosazuje sudetoněmecké sebeurčení a vyhlašuje Čechům neúprosný boj. Václav KURAL, *Konflikt místo společenství*, Praha 1993, s. 42.

³⁹ E. BROKLOVÁ, *Politická kultura*, s. 46–47.

⁴⁰ Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky. Díl první*, s. 84–90.

německých stran se proto dá předpokládat, že jejich vstup na politickou půdu státu nebyl naplněn přesvědčením účastnit se jeho politiky, ale šlo o prostředek jak vystupovat proti státu na jeho půdě.⁴¹

Požadavky sudetoněmeckého sebeurčení jsou potom s některými protičeskými výroky, jako například tím ze zasedání Národního shromáždění v červnu 1920, ve kterém Němci napadli systém versailleské mírové smlouvy,⁴² svědectvím o velmi komplikovaném vztahu německých stran k ústavním pořádkům Československé republiky.

Ne všichni sudetští Němci ale byli nadšeni bojovým negativismem své politické reprezentace. Šlo zejména o sudetoněmecké ekonomické síly a podnikatele, kteří měli zájem participovat na československé vládě.⁴³ Když potom T. G. Masaryk nabídl ministerské křeslo mluvčímu německých politiků Lodgmanovi von Auen a ten ho odmítl,⁴⁴ založily v březnu 1921 sudetoněmecké hospodářské skupiny společný svaz průmyslníků.⁴⁵ Zástupci Němců se setkali s prezidentem republiky a vládními představiteli ještě několikrát ale ani jedna schůzka nevedla k účasti německých stran na vládě. Až do roku 1926 tak německé strany zůstávaly na parlamentní půdě v opozici.

V dubnových parlamentních volbách z roku 1920 se německá sociální demokracie stala mezi československými a německými voliči druhou nejúspěšnější politickou stranou. Německé politické strany obdrželi v Národním shromáždění celkem 72 křesel z 281.⁴⁶

Velmi častou sudetoněmeckou kritikou proti československému státu se staly nedostatky zabezpečení německé národnosti v republice. To samozřejmě nebyla tvrzení legitimní. Československo vzniklo jako národnostní stát a jako takový muselo podobným invektivám často čelit. Ještě než přejdu k účasti německých parlamentních stran na československé vládě, nastíním v následující podkapitole, jak bylo německé postavení v Československu zajištěno.

⁴¹ TAMTÉŽ, s. 94–97.

⁴² E. BROKLOVÁ, *Československá demokracie*, s. 131–132.

⁴³ V. KURAL, *Konflikt*, s. 47–50.

⁴⁴ Samotná říšská politika považovala tento postup Lodgmana von Auen za nešťastný a dokonce za „jednu z nejtěžších chyb sudetoněmecké politiky“. Srov. Z. BENEŠ, *Rozumět dějinám*, s. 77–78, V. KURAL, *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918–1938)*, Praha 1993, s. 47.

⁴⁵ Václav KURAL, *Konflikt*, s. 50.

⁴⁶ Srov. Milan SLÁDEK, *Němci v Čechách. Německá menšina v českých zemích a Československu. 1848 – 1946*, Praha 2002, s. 45, Z. KÁRNÍK, *České země*, s. 123–130.

2.2.1.2. Menšinová politika Československa a závazky k dodržování práv menšin v republice

Československo vzniklo jako národnostní stát a jako takový muselo podobným invektivám často čelit. Vedle nejpočetnější národnosti československé, která se podílela na celkovém počtu obyvatel 65,5 %, tvořila druhou nejpočetnější skupinu národnost německá s 23,4% podílem na skladbě obyvatel, následovala s 5,6% národnost maďarská, dále ruská a ukrajinská, židovská a polská.⁴⁷ Menšinová otázka se tak stala jednou z nejdůležitějších záležitostí, ale zároveň také problémem Československé republiky.⁴⁸ V porovnání postavení menšin s ostatními zeměmi si Československo vedlo v respektování jejich práv a dodržování všech přijatých mezinárodních závazků společně s Estonskem a Rakouskem nejlépe. „*Menšinová politika první ČSR nebyla ideální, avšak srovnáním s jinými zeměmi, včetně demokratických států, pro ni vyznívá příznivě.*“⁴⁹

2.2.1.2.1. Mezinárodní závazky

K mezinárodním závazkům ochrany menšin se Československo zavázalo podpisem Saint-Germainské smlouvy 10. září 1919. Smlouva stanovovala závazek právní ochrany státu na život, svobodu a soukromé vyznání náboženství všem občanům. Občané měli právo používat jakýkoli jazyk v soukromých, obchodních a náboženských stycích. Ustanovením československého jazyka jako státní řeči, kterou se rozuměla čeština v českých zemích a slovenština na Slovensku, se ovšem nechápe, že by se úřední jednání odehrávala pouze v této řeči. Československo umožnilo užívat jazyk menšiny i při kontaktech se soudy a jinými státními orgány. Vedle menšinové smlouvy byla československá republika vázána také bilaterálními smlouvami s Rakouskem, Německem a Polskem.⁵⁰

2.2.1.2.2. Domácí legislativa

⁴⁷ J. TOMS, *Vybrané kapitoly*, s. 47–48.

⁴⁸ Z. BENEŠ, *Rozumět dějinám*, s. 65.

⁴⁹ TAMTÉŽ, s. 75.

⁵⁰ Srov. E. BROKLOVÁ, *Československá demokracie*, s. 69–72., Z. BENEŠ, *Rozumět dějinám*, s. 65–68., J. TOMS, *Vybrané kapitoly*, s. 49.

V československé ústavě z roku 1920 jsou ochraně a právům menšin věnovány dvě hlavy, hlava pátá o ustanovení všeobecných základních právech občanů, a hlava šestá o ochraně národnostních, náboženských a rasových menšin.⁵¹

Národnostní samospráva se ovšem omezila pouze na pole školské a kulturní.⁵² V dubnu 1919 byl schválen školský zákon, který stanovoval pravidla pro zřizování menšinových škol. V Československu existovaly jak české, tak i německé obecní, střední, ale i vysoké školy. V legislativě vztahující se na kulturní samosprávu byly schváleny zásady pro zřizování veřejných knihoven v menšinových okresech.⁵³ V oblastech se „značným zlomkem občanů jiného jazyka než českého“ zaručovala československá republika veřejné vyučování příslušníkům menšin v jejich jazyce. Totéž opatření se vztahovalo také na jednání městských a obecních zastupitelstev.⁵⁴

V rámci správní reformy se nepodařilo na území českých zemích realizovat župní zřízení, podle kterého by sudetským Němcům připadly dvě župy. Tento zákon byl přijat 20. února 1920, ale v účinnost se ho podařilo prosadit pouze na Slovensku.⁵⁵

2.2.2. Aktivistická politika německých politických stran

Participace německých politických stran na československé vládě byla výrazem změny stanoviska německého tábora. Na sblížení Čechů a Němců se výrazně projevilo uzavření locarnských dohod v roce 1925⁵⁶ a vstup Německa do Společnosti národů o rok později. Začlenění Německa do evropských mírových struktur bylo konec konců jedním z hlavních cílů československé zahraniční politiky.⁵⁷ Hospodářskou krizí, nástupem Hitlera k moci, vystoupením Německa ze Společnosti národů a Československým sblížením se Sovětským svazem se vztahy mezi oběma národy zkomplikovaly nejenom na mezinárodní úrovni, ale také uvnitř státu mezi jednotlivými členy národnostní společnosti. Účast německých stran na vládě byla ohraničena lety 1926 až 1938.

⁵¹ E. BROKLOVÁ, *Československá demokracie*, s. 62–69.

⁵² TAMTÉŽ, s. 130.

⁵³ M. SLÁDEK, *Němci v Čechách*, s. 44.

⁵⁴ Z. BENEŠ, *Rozumět dějinám*, s. 67.

⁵⁵ Srov. Z. BENEŠ, *Rozumět dějinám*, s. 72., E. BROKLOVÁ, *Československá demokracie*, s. 53–54.

⁵⁶ Ty představují záruky uznání západních hranic Německé říše. Východní hranice nebyly smluvně zaručeny. Více: Marek PEČENKA, *Encyklopedie moderní historie*, Praha 1999, s. 280.

⁵⁷ V. KURAL, *Konflikt*, s. 52.

2.2.2.1. Poklidná česko-německá spolupráce druhé poloviny 20. let

Po parlamentních volbách v roce 1925 se ukázalo jako velmi nebezpečné sílení vlivu komunistické strany. Takovéto ohrožení spojovalo jak české, tak i německé politické elity a společně se střízlivějším uvažováním německých politiků a uklidněním vztahů mezi Československem a Německem, díky Locarnu a Společnosti národů, sestavil 12. října 1926 A. Švehla vládu tzv. panské koalice, vládu pravicového charakteru bez socialistických stran, na které se poprvé podíleli i Němci. Němečtí agráři obdrželi křeslo ministra veřejných prací, stal se jím F. Spinna, a německá křesťansko-sociální strana obdržela post ministerstva spravedlnosti, jím byl R. Mayr – Harting.⁵⁸

Vláda panské koalice, od 1. února 1929 v čele s předsedou vlády F. Udržalem, se udržela u moci do podání demise 7. prosince 1929, která byla učiněna v souvislosti s krizí uvnitř vládní Slovenské ľudové strany. Na základě výsledků parlamentních voleb z října 1929⁵⁹ sestavil F. Udržal vládu široké koalice, ze které sice vystoupila německá křesťansko-sociální strana, ale na její místo zasedla německá sociálně demokratická strana. Němečtí lidovci se vrátili do vlády až s druhou vládou Milana Hodži od 18. prosince 1935.

Na kladném vývoji vztahů mezi českým a německým národem v Československu v 2. polovině 20. století se podílela samozřejmě německá účast na vládě a dále pak velmi příznivý ekonomický vývoj související s nízkou mírou nezaměstnanosti a růstem mezd. Německá aktivistická politika nacházela pochopení u samotných sudetských Němců a nabývala na prestiži. Svědčí o tom také volební výsledky parlamentních voleb z roku 1929, ve kterých aktivistické německé strany obdržely 75% hlasů všech v Československu žijících Němců.⁶⁰

⁵⁸ Srov. Z. BENEŠ, *Rozumět dějinám*, s. 79, J. TOMS, *Přehled dějin*, s. 87, E. BROKLOVÁ, *Československá demokracie*, s. 133., M. SLÁDEK, *Němci v Čechách*, s. 48-50.

⁵⁹ Vládní krize postupovala koalicí po celou dobu roku 1929. Vypsání předčasných voleb bylo proto nezbytností, ale aby bylo zabráněno vytvoření úřednické vlády, v meziobdobí od voleb do jmenování nové vlády vykonává svoji činnost ještě Udržalova vláda. J. TOMS, *Přehled dějin*, s. 90.

⁶⁰ Z. BENEŠ, *Rozumět dějinám*, s. 80-81.

2.2.2.2. Nárůst nacionálních jevů

Polarizace a radikalizace lidových vrstev byla důsledkem propuknutí světové hospodářské krize v roce 1929.⁶¹ Ta připravila živnou půdu pro extrémní politické proudy.⁶² Nacionalistické tendence se neobjevovaly pouze na německé straně, ale i u českých politických uskupení. V německém politickém táboře se nacionalisticky orientovala především Německá nacionálně socialistická strana práce (Deutsche nationale-sozialistische Arbeitspartei), na Slovensku to byla ľudová strana a v českých poměrech nejvýznamnější místo zaujímaly kruhy kolem národně demokratické strany v čele s K. Kramářem, dále Liga proti vázaným kandidátkám R. Gajdy, J. Stříbrného a K. Perglera.⁶³

Sudetoněmecká nacionalistická uskupení spojila po roce 1933 svůj osud s Třetí říší, což bude mít v budoucnu pro česko-německé vztahy katastrofální vyústění. V československých pohraničních oblastech probíhala krize vlivem převládajícího textilního, sklářského a exportního průmyslu pomaleji než v ostatních částech republiky a mnohem destruktivněji než v Německu, čeští Němci tak viděli v Hitlerovi spasitele, který jim může pomoci z jejich tíživé situace.

V Německu bylo po roce 1933 Československo vnímáno jako dyka vražená do srdce.⁶⁴ Hitlerova propaganda sklízela úspěch u mnohých Němců, kteří věřili v nadřazenost německého národa. To vše se potom mísilo s pocity nespokojenosti sudetských Němců v Československu, které vyvolala např. pozemková reforma, v jeden velký protičeskoslovenský postoj.

Němci žádali o připojení všech Němců do jednoho národního celku. Stavěli se proti individuálním právům, odmítali zrovnoprávnění občanů, požadovali zrovnoprávnění národů. Do německého antidemokratického postoje se řadila také rasově chápaná ideologie na udržení čistě národní substance.⁶⁵ Tyto všechny projevy pak způsobily v kombinaci s důsledky hospodářské krize radikalizaci společenských vrstev.

2.2.2.2.1. Chování německých nacionalistických skupin

⁶¹ V. OLIVOVÁ, *Dějiny*, s. 157.

⁶² TAMTÉŽ, s. 166.

⁶³ TAMTÉŽ, s. 170-177.

⁶⁴ Dolchstoßlegende (legenda o bodnuté dyce).

⁶⁵ E. BROKLOVÁ, *Politická kultura*, s. 108–111.

Z německých nacionalistických stran v Československu vykrytalizovaly dvě obzvláště nebezpečné. Byla to Německá národně socialistická strana práce DNSAP a Německá nacionální strana DNP. Sílením jejich nacionálních projevů a příklonem k antidemokratickým formám vládnutí měly být strany v roce 1933 Malypetrovými zákony na ochranu republiky zakázány. Československými orgány byla 4. října 1933 rozpuštěna ale pouze DNP, neboť DNSAP se rozpustila z vlastní iniciativy sama.⁶⁶

DNSAP se profilovala jako strana hájící pangermánské myšlení, ale také silně antisemitsky. Svými cíly i programem se podobala říšské NSDAP a později se k Hitlerovu hnutí zcela připojila. Velký důraz kladla na mládež a jeho vzdělávání v duchu stranické ideologie. Takovouto funkci mládežnického klubu plnil Volkssportverband. Jeho členové měli ve spolupráci s Hitlerem připravovat útok proti republice, a proto soudní orgány zahájily s touto organizací v srpnu 1932 soudní proces.⁶⁷

Nástupnickou organizací za rozpuštění nacionalistické německé strany se stala 1. října 1933 Sudetoněmecká domácí fronta (Sudetendeutsche Heimatsfront) SHF. Ta měla získat sudetoněmeckému hnutí větší ohlas u českých Němců, neboť DNSAP příklonem a orientací na nacisty ztrácela voliče a zájem o ni byl poslední roky velmi slabý. SHF zaujímala zpočátku loajální postoj vůči Československu a hájila zájmy všech vrstev německy hovořícího obyvatelstva v Československu. Fronta dokonce uzavřela dohodu s ministrem vlády za agrární stranu Němcem dr. Spinnou o spolupráci SHF a německých agráriků. Mluvčím SHF se stal ašský učitel tělocviku K. Henlein. Ve straně postupně získalo většinu křídlo, které přešlo z Kammeradschaftsbundu, spolku, který se hlásil k ideologii spannismu.⁶⁸

2.2.2.2. Sudetoněmecká strana (Sudetendeutsche Partei)

Krátce před parlamentními volbami v květnu 1935 se SHF přejmenovala na Sudetoněmeckou stranu SdP. Již od počátku roku 1935 pronikali do SHF členové

⁶⁶ M. SLÁDEK, *Němci v Čechách*, s. 54.

⁶⁷ V. OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, s. 180.

⁶⁸ Othmar Spann byl vídeňský sociolog, jehož ideologie byla založena na koncepci autoritativního státu, ve kterém by demokratické principy nahradilo stavovské uspořádání se stavem tzv. moudrých, kteří měli vést stát. Tato ideologie byla pro nacisty naprosto nepřijatelná a to také z toho důvodu, že odmítala nacionální socialismus jako materialistické hnutí. Z. BENEŠ, *Rozumět dějinám*, s. 89.

bývalé DNSAP a ti Frontu tlačili směrem k Německu, brojili proti německým demokratickým stranám, které se podíleli na vládě. Postupně se na financování strany podílelo samotné Německo.⁶⁹ Ve volbách se SdP stala po agrární straně druhou nejsilnější a obsadila celkem 44 křesel v Národním shromáždění.

Po volbách strana působila stále loajálně a vedla umírněnou politiku. Henlein ještě v prosinci 1935 připustil, „že i sudetští Němci díky svému radikalismu mají vinu na špatných vztazích mezi Čechy a Němci.“⁷⁰ V únoru 1936 již ale v Henleinově projevu při setkání zahraničních diplomatů, ve kterém neodsoudil nacionální socialismus, můžeme vidět cestu, kterou se bude strana dále vydávat.⁷¹

V únoru 1937 pak Henlein neuznal dohodu mezi vládou a aktivistickými stranami, ve které se upravovaly podmínky pracovních příležitostí pro sudetské Němce, a předložil vlastní návrh na ochranu národa, který byl ale československou vládou označen za protiústavní.⁷² 16. října 1937 s Henleinem poprvé jednal předseda vlády Hodža a výsledkem rozhovorů bylo vypsání komunálních voleb v sudetských okresech. O den později 17. října se v Teplicích konala demonstrace vůdců Henleinovi strany. Tento incident vrhl do jednání vlády s SdP nové napětí, neboť Henlein nově žádal okamžitou autonomii sudetských oblastí.⁷³ Ve straně tak převládla čistá orientace na Německo a spannismus⁷⁴ byl ve straně nahrazen Hitlerovou ideologií.

2.3. Rok 1938

Vyvrcholení vzájemného nacionálního antagonismu přinesl rok 1938 se svými událostmi, jakými byly anšlus Rakouska, karlovarský program SdP, československá mobilizace, které zásadním způsobem přispěly k formulování národnostního dialogu v československé politice. Když se československé vládě nepodařilo se sudetoněmeckou stranou dohodnout na schválení národnostního statusu a ztroskotala runcimanova mise, stal se československo-německý národnostní problém předmětem

⁶⁹ V. OLIVOVÁ, *Dějiny*, s. 195–196.

⁷⁰ M. SLÁDEK, *Němci v Čechách*, s. 63

⁷¹ TATMÉŽ, s. 64.

⁷² V. OLIVOVÁ, *Dějiny*, s. 219.

⁷³ M. SLÁDEK, *Němci v Čechách*, s. 66.

⁷⁴ Směr uvnitř SDP, pojmenovaný podle vídeňského sociologa O.Spanna, který byl sice založen na koncepci autoritativního státu, ale nacionální socialismus odmítal jako materialistické hnutí.

zájmu evropských mocností, které na další významné události roku 1938, mnichovské konferenci, rozhodli o oddělení sudetoněmeckých oblastí od Československa.

2.3.1. Anšlus Rakouska

Rakouské přičlenění k Velkoněmecké říši 12. března 1938 představovalo pro Československou republiku obrovský signál, jaké zaujmout k celé situaci stanovisko a jak dále postupovat. Vždyť jeho obsazení by mohlo být druhým případem na cestě k velkoněmecky pojímané politice. Už 4. února 1938 pronesl Hitler řeč, která mohla být vnímána jako řešení středoevropské otázky, když žádal patronát nad „deseti miliony Němců ve dvou sousedních státech“.⁷⁵ Jednoznačný se nezdál být ani postup spojenců k případnému německému útoku na Československo. Anglie se stavěla negativně k principu kolektivní bezpečnosti, což vyjádřila již v únoru 1938 Chamberlainovými slovy o tom, aby si malé státy nedělaly naději, že budou chráněni Společností národů, a definitivním popřením principu kolektivní bezpečnosti se pak stal německý útok na Rakousko. Západní mocnosti se totiž zmohly pouze na diplomatický protest proti tomuto postupu.⁷⁶ Francie v době přepadení Rakouska byla bez vlády. Nová vláda lidové fronty L. Bluma sice zaujímala kladný postoj ke kolektivní bezpečnosti, ale o osudu Rakouska bylo už stejně rozhodnuto a krom toho Blumova vláda se u moci dlouho neudržela.⁷⁷ Naopak věci na mezinárodním poli se zhoršovaly. V Paříži se etablovala nová vláda Daladiera, ve které získal do kompetence zahraniční politiku G. Bonnet. Britského ministra zahraničí Edena vystřídal lord Halifax, který se netajil myšlenkou organizace střední Evropy jako místa s německou nadvládou.⁷⁸

Německou politikou skutečně nejvíce ohroženou zemí v Evropě se stalo Československo. Okupací Rakouska se snížila jeho obranyschopnost, neboť na jihu území nebyly instalovány žádné obranné mechanismy a opevnění a samotný reliéf jižní hranice s rovinami nepředstavoval velké bezpečí, pokud by byl německý útok veden od Rakouska. To se ale jevilo jako málo pravděpodobné, respektive málo pravděpodobné v daném okamžiku, jelikož Hitler zároveň s rakouským anšlusem přepracoval svůj Fall

⁷⁵ Václav KURAL, *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918-1938)*, Praha 1993, s. 169.,

⁷⁶ Srov. Václav KURAL, *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918-1938)*, Praha 1993 s. 169–170., Jaroslav TOMS, *Přehled dějin Československa v letech 1918 – 1938*, Plzeň 1997, s. 115–116.

⁷⁷ Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918 – 1938). Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929)*. Díl první, Praha 2003, s. 519.

⁷⁸ TATMÉŽ, s. 518–519.

Grün pro přepadení Československa a dal mu nový „lidštvější“ ráz.⁷⁹ Ten spočíval v pokynu SdP, aby kladla československé vládě nespílitelné požadavky. V těchto intencích chtěl Hitler u světových velmocí vzbudit zdání, že Československo je utlačovatelem národnostních menšin. Tím si připravoval alibi, aby vina za případný konflikt připadla Československu. K onomu jednání mezi Hitlerem, Frankem a Henleinem, kde byl říšský postup tlumočen, došlo 28. března. Hitler při této příležitosti označil Henleina za svého místodržícího. Vojenský zásah měl být tedy krajním řešením. Z. Kárník k tomu říká, že „Hitlerovo Německo potřebovalo strávit rakouské sousto a nechtělo připustit, aby československá otázka vyústila ted' v konflikt, zvláště ozbrojený.“⁸⁰

Už po anšlusu Rakouska vyzvala SdP všechny aktivistické demokratické strany ve vládě k národní jednotě a vystoupila tak proti integritě státu. Podplácením a jinými protidemokratickými metodami se SdP podařilo německé vládní strany přimět ke spojení s ní. 24. března 1938 vystupuje z vládní koalice Svaz německých zemědělců a němečtí křesťanští sociálové. Tím končí německý aktivismus v Československu.⁸¹ Sociální demokracie ve vládě zůstává, ale ministr L. Czech se vzdává své funkce i předsednictví strany. Novým předsedou se stává W. Jaksch. V květnu podle vzoru Sturmabteilung (SA) vytvořila strana ochranné oddíly Freiwilliger Schutzdienst (FS) a v září 1938 vznikla ozbrojená teroristická skupina sudetských Němců Sudetendeutsches Freikorps, který prováděl diverzní a bojové akce proti Československu.

2.3.2. Požadavky SdP a reakce státu

Henlein od své návštěvy u Hitlera 28. března jednal zcela podle jeho pokynů. V intencích Hitlerova záměru také odmítl na konci března 1938 národnostní status, připravený Hodžovou vládou, podle kterého měla být upravena ustanovení jazykového zákona, Němcům byl zaručen proporční podíl ve strukturách státních zaměstnanců, dále byla zaručena školská autonomie a vyhlášena politická amnestie. Hitlerova vůle kladení

⁷⁹ Říšský postup se lišil od sudetoněmeckého postupu. SdP chtěla využít rakouského anšlusu a zničit Československo, Hitler dával spíše přednost mírovému ovládnutí střední Evropy. Vedení SdP se také dostalo pro svoji ukvapenost do sporu s německým vyslancem v Praze Eisenlohrem. Viz. Z. KÁRNÍK, *České země. Díl třetí*, s. 512–515.

⁸⁰ Z. KÁRNÍK, *České země. Díl třetí*, s. 513.

⁸¹ TAMTÉŽ, s. 81–81.

nepřijatelných požadavků byla splněna definováním karlovarského programu na sjezdu SdP v Karlových Varech 23. – 24. dubna 1938. Požadavky byly shrnuty do osmi bodů a představovaly program strany. Nejkontroverznějším ujednáním se stalo přihlášení sudetských Němců k německému světovému názoru, rovnoprávnost německé národní skupiny s českou, její uznání za právnickou osobu nebo odstranění křivd vůči sudetským Němcům od roku 1918 a náhrada škod.⁸² Sudetští Němci svůj autonomní požadavek povýšili na požadavek autonomie teritoriální. Henlein o karlovarském programu řekl, že představuje pouze minimální seznam požadavků. Dalo se tedy očekávat, že svá stanoviska bude stále stupňovat. Dosud žádal pouze to, co zůstalo v mezích Wilsonových čtrnácti bodů a v mezích česko-slovenské pittsburghské dohody z roku 1918, ve které je zajištěna národům uvnitř Československa autonomie podle vzoru švýcarských kantonů.⁸³ Československá vláda požadavky odmítla, ale nikoli definitivně. S SdP chtěla nadále spolupracovat a revidovat svoje březnové ustanovení národnostního statutu, neboť velmi dobře věděla, že ústupky německé straně jsou nevyhnutelné, pokud si chce udržet náklonnost svých západních zahraničních partnerů.⁸⁴

O jasně definované zahraniční pomoci však nemohla být řeč. 29. dubna se konala v Londýně britsko-francouzská jednání, jejichž výsledky byly pražské vládě oznámeny britsko-francouzskou demarší 7. května 1938. Francie v případě konfliktu Československu pomůže, ale Anglie toto slíbit nemůže.⁸⁵ Britské a francouzské stanovisko k československé otázce se poprvé sjednotilo až po československé částečné mobilizaci, kdy bylo do Prahy vzkázáno, že už nikdy nesmí nechat vtáhnout tyto země na pokraj války.⁸⁶

O tři dny později začala československá vláda jednat s Henleinem o novém národnostním statutu. Mezi tím odjel 12. května Henlein do Berlína za Hitlerem pro další instrukce. Na základě těchto dohod si sjednal Henlein na 12. – 14. května schůzku s náměstkem ministra zahraničí Vansittarem v Londýně.⁸⁷ Ve městě na Temži získal Henlein v podstatě souhlas s karlovarskými požadavky.⁸⁸ Výsledek schůzek mezi vládou a SdP nepřinesl žádného úspěchu a ani kompromisu mezi oběma skupinami nebylo

⁸² V. KURAL, *Konflikt*, s. 170. – 172.

⁸³ G. SCHULTZE-RHONHOF, *Das tschechisch-deutsche Drama 1918 – 1939: Errichtung und Zusammenbruch eines Vielvölkerstaates als Vorspiel zum Zweiten Weltkrieg*, München 2011, s. 241.

⁸⁴ V. KURAL, *Konflikt*, s. 171 – 172.

⁸⁵ Srov. V. KURAL, *Konflikt*, s. 173–174., J. TOMS, *Přehled dějin*, s. 117 – 118.

⁸⁶ Z. KÁRNÍK, *České země, díl třetí*, s. 528.

⁸⁷ Z. KÁRNÍK, *České země, díl třetí*, s. 522.

⁸⁸ TAMTÉŽ, s. 538.

dosaženo a dosaženo ani být nemohlo, neboť už 18. května henleinova strana oznámila, že „národnostní statut musí být sudetským Německem odmítnut, neboť nám nemůže jít o mírové řešení sudetské otázky v rámci československého státu.“⁸⁹ Když 19. května vláda schválila první podobu národnostního statutu, SdP odmítla dále jednat. Na 20. a 21. května Hitler připravil sudetoněmecký puč, který se ale nepodařilo realizovat díky československé částečné mobilizaci.⁹⁰

Mobilizace vrhla negativní světlo na Německo coby agresora, a aby Hitler uhájil tvář mírumilovného člověka, musel vyzvat Henleinovu stranu k obnově jednání s československou vládou. Realizace Hitlerova přání se uskutečnila již 23. května.⁹¹ 4. června předložil Henlein sudetoněmecké memorandum, konkretizující karlovarské požadavky. V tomto dokumentu se vyžadovalo rozčlenění republiky do jednotlivých národnostních autonomií. Vše tedy nasvědčovalo federativnímu uspořádání.⁹² Expertní komise, ustanovená pro posouzení memoranda, konstatovala, že tento program by znamenal rozložení státu a napadl právní řád republiky.⁹³

Vláda ale do přípravy národnostního statutu tento požadavek zahrnula a nově tak musela pracovat se dvěma sudetoněmeckými požadavky. Do přípravy národnostního statutu se už přímo zapojil také prezident Beneš s požadavkem obnovy zemské samosprávy, podle které zemské sněmy měly být vybaveny normotvornou pravomocí. Uvolnění centralismu a rozšíření demokracie se tak stalo hlavním obsahem tzv. druhého návrhu vlády. Podoba takového národnostního statutu ale přišla pozdě, v době, kdy SdP přerušila rozhovory s vládou podle pokynů Hitlera ze začátku července.⁹⁴ Novou dimenzi získávají rozhovory až po příjezdu lorda Runcimana.⁹⁵

2.3.3. Československo-sudetoněmecký problém jako mezinárodní záležitost

V obraně před Německem se Československo uchylovalo k hledání zahraničních spojenců. S Francií měla republika uzavřenou smlouvu o spojení, ale protože

⁸⁹ V. KURAL, *Konflikt*, s. 174-175.

⁹⁰ Srov. V. KURAL, *Konflikt*, s. 174. – 175, J. TOMS, *Přehled dějin*, s. 118.

⁹¹ Z. KÁRNÍK, *České země, díl třetí*, s. 538.

⁹² V. KURAL, *Konflikt*, s. 181–182.

⁹³ Z. KÁRNÍK, *České země, díl třetí*, s. 539.

⁹⁴ Henlein Hitlera navštívil 10. července v Berchtesgaden a pak ještě na konci července ve Vroclavi na tělovýchovných slavnostech. Téměř celý červenec se SdP vyhýbala jednáním s vládou. Z. KÁRNÍK, *České země, díl třetí*, s. 543.

⁹⁵ V. KURAL, *Konflikt*, s. 182–184.

Francie stále více následovala britskou politiku, orientovalo se Československo také na ruského spojence. Spojenecká smlouva s Ruskem byla podepsána 16. května 1935. V dohodě bylo stanoveno, že Rusko Československu pomůže, pokud bude zároveň také poskytnuta pomoc ze strany Francie. Tuto smlouvu rozšiřuje 19. července 1938 letecký protokol o leteckém spojení mezi ČSR a Sovětským svazem.⁹⁶ Československo-ruské spojení nahrálo německé propagandě potřebné body k zesílení protičeskoslovenské kampaně. Československo bylo interpretováno jako exponent sovětské politiky.⁹⁷ Naopak prvky spojení v rámci Malé dohody se rozvolňovaly. Ministerský předseda jugoslávského království M. Stojadinovič vedl zemi k autoritativnímu režimu fašistického charakteru a v roce 1938 dokonce podepsal jugoslávsko-německou smlouvu.⁹⁸

Velké Británii od roku 1937 předsedal jako premiér N. Chamberlain. Ten se velmi znatelně orientoval na Německo, neboť uspořádání ve střední Evropě nepovažoval za trvalé a neměl tak zájem hájit středoevropský status quo. Francie sledovala britskou politiku appeasementu a obě mocnosti společně akceptovaly hegemoniální nároky Německa. Jejich počínání vycházelo z přesvědčení, že uspokojením německých požadavků se zabrání jeho další expanzi.⁹⁹

Od roku 1938 je proto na Československo vyvíjen značný mezinárodní tlak, aby přijalo sudetoněmecké požadavky. Anglická vláda chtěla sudetoněmeckou otázku řešit plebiscitem nebo neutralizací.¹⁰⁰ Stále však převládala ochota splnit mezinárodní závazek ochrany v případě Československého napadení Německem. Francie své kladné stanovisko potvrdila po anšlusu Rakouska, když E. Beneš obdržel od francouzského premiéra L. Bloma pozitivní odpověď na otázku, zda se Francie cítí být ještě vázána svými smluvními závazky vůči ČSR. Podobné odpovědi se dostalo Benešovi i z Ruska. S Velkou Británií nebylo Československo vázáno žádnými spojeneckými smlouvami, a proto výsledkem anglo-francouzské porady z 28 a 29. dubna 1938 byla demarše, že v případě československo-německého vojenského konfliktu Anglie nemůže Československu pomoci.¹⁰¹

⁹⁶ TAMTÉŽ, s. 245.

⁹⁷ TAMTÉŽ, s. 189.

⁹⁸ TAMTÉŽ, s. 208–209.

⁹⁹ TAMTÉŽ, s. 223–227.

¹⁰⁰ TAMTÉŽ, s. 243.

¹⁰¹ TAMTÉŽ, s. 233–234.

V červenci 1938 Velká Británie prostřednictvím velvyslance Newtona tlačila na Beneše se souhlasem přijmout zvláštního anglického činitele lorda Runcimana, který by mapoval soužití Čechů a sudetských Němců. Pod pohrůzkou, že odmítnutí bude chápáno jako neochota Československa dohodnout se s SdP, Beneš odeslal 23. července 1938 do Londýna žádost o vyslání takového prostředníka. Lord Runciman přijel 3. srpna a jeho působení vneslo do česko-německých vztahů nový impulz. Runcimanovou misí se obnovila také jednání mezi vládou a SdP.¹⁰²

Hned 17. srpna předložil Beneš nový návrh ústupků, v pořadí druhý¹⁰³ Henlein ale nepovažoval tento plán za dostačující. Navrhoval oddělit německé území od Československa na základě plebiscitu. Dalekosáhlejší ústupky byly obsaženy v třetím plánu z 29. srpna 1938. Tento návrh ale označil za nedostatečný Runciman. Splnění Henleinových požadavků obsahoval čtvrtý plán vlády z 5. září 1938.¹⁰⁴ Jeden z členů vedení SdP prohlásil: „*Proboha, on nám dal všechno!*“¹⁰⁵ Henleinova strana ale využila ostravského incidentu, při kterém místní Němci demonstrovali proti zadržení 82 členů SdP pro podezření z pašování zbraní a činům proti republice a při kterém byl výstřelem policisty zabit jeden z poslanců SdP, a jednání s vládou přerušila.¹⁰⁶

Runcimanova mise byla ukončena 14. září doporučením, aby sudetoněmecké oblasti získaly plné právo na okamžité sebeurčení. Runciman ale také navrhoval, aby se Německo a Československo spojilo hospodářskou smlouvou.¹⁰⁷

Po odmítnutí československých návrhů ze strany SdP zasáhla do vývoje britská politika, která ve snaze zabránit propuknutí konfliktu nabídla Hitlerovi osobní setkání. 15. září 1938 se v Berchtesgadenu uskutečnila schůzka Hitlera s Chamberlainem. Další britsko-německá jednání Hitler podmiňoval vyřešením československé otázky. Na 18. a 19. září byla proto svolána do Londýna britsko-francouzská konference, která vydala Československu ultimátum o bezpodmínečném přijetí Hitlerových požadavků. Protože československá vláda požadavky odmítla a další jednání Hitlera a Chamberlaina se mělo konat 22. září, byl Beneš vystaven nevídanému nátlaku, když na něj ve dvě hodiny v noci 21. září naléhali britský a anglický vyslanec v Praze. V šest hodin ráno vláda britsko-francouzské návrhy přijala. Anglo-německá jednání v Godesbergu 22. a 23. září

¹⁰² TAMTÉŽ, s. 246-248.

¹⁰³ Prvním návrhem bylo národní vyrovnání z března 1938.

¹⁰⁴ TAMTÉŽ, s. 253.

¹⁰⁵ Z. BENEŠ, Rozumět dějinám, s. 106.

¹⁰⁶ Srov. V. OLIVOVÁ, *Dějiny*, s. 24., M. SLÁDEK, *Němci v Čechách*, s. 103–104.

¹⁰⁷ M. SLÁDEK, *Němci v Čechách*, s. 110–113.

ale i přesto ztroskotala. Hitler totiž předložil nové požadavky týkající se územních požadavků Maďarska a Polska. Zároveň Hitler oznámil, že pokud vláda nepřijme jeho godesberské požadavky do 28. září do 14 hodin zahájí válku proti Československu.¹⁰⁸

Do diplomatických jednání vstoupily i Spojené státy. 26. září prezident Roosevelt žádal československou vládu, aby nepřerušovala jednání a podpořila politiku appeasementu. Těsně před plánovaným útokem Německa na ČSR žádal Roosevelt Londýn i Paříž o svolání mezinárodní konference. Hitler německý útok posunul o 24 hodin a na 29. září byla svolána do Mnichova konference zástupců Itálie, Německa, Francie a Velké Británie. Výsledkem uzavřené smlouvy bylo odstoupení sudetoněmeckých oblastí do 10. října 1938. Hlavní cíl Hitlerovi politiky dosáhl naplnění až v březnu 1938 zřízením Protektorátu Čech a Moravy.¹⁰⁹

¹⁰⁸ V. OLIVOVÁ, *Dějiny*, s. 257–268.

¹⁰⁹ TAMTÉŽ, s. 277–283.

3. Obraz českobudějovických Čechů a Němců na pozadí politických a společenských událostí

Jen velmi těžko můžeme stanovit obecně platný určující prvek česko-německých vztahů na jihu Čech. Až do 19. století se totiž národní příslušnosti nepřikládala váha a Češi a Němci se proto nevnímali jako odlišné národní skupiny, často je neodlišoval ani jazyk, neboť většina obyvatel města ovládala oba jazyky.¹¹⁰ Podle odhadu českobudějovických novin *Budivoj* měl počet bilingvních obyvatel města dosáhnout 60 procent.¹¹¹ Vnímali se především jako Budweiser, teprve potom jako Němci nebo Češi.¹¹² Historicky zde měli dominantnější postavení Němci, jejich pozice se ale proměňují ve prospěch českého etnika a po první světové válce dokonce počet Čechů přesáhne počet českobudějovických Němců. Soužití těchto dvou skupin můžeme označit jako klidné, přátelské, ale jenom do počátků národní emancipace, která na jihu Čech započala až v 60. letech 19. století. Poté se začala u obou skupin projevovat příslušnost k té či oné národnosti. Byla to především politika, která začala určovat smýšlení jednotlivých obyvatel a zpolitizováním běžných záležitostí – velmi často pod vlivem nacionální nálepky – vstoupila do života českobudějovických občanů nová vlna protiněmecké/protičeské rétoriky.

3.1. Historie nezatížená národnostními sympatiemi

Češi a Němci se společně na jihu Čech setkávali již od 13. století, kdy do země přišla první velká vlna německých osadníků určená k osídlení českého pohraničí. Výrazně německých řemeslníků přibýlo až od 16. století a jejich počet se stále zvyšoval, až se v 18. století stali Němci většinovým obyvatelstvem města. Měli své zastoupení v administrativě i v hospodářství¹¹³. I když mělo město v 18. století převážně německý charakter, Češi a Němci nepociťovali mezi sebou etnický rozdíl. Zajímavého rysu si

¹¹⁰ J. Chvojka ale tvrdí, „že česky neuměli budějovičtí Němci buď vůbec, nebo málo a špatně“. Jiří CHVOJKA, *Město pod Černou věží. Vyprávění z historie Českých Budějovic*, České Budějovice 1992, s. 111.

¹¹¹ Jeremy KING, *Od Budweiserů k Čechům a Němcům*, Jihočeský sborník historický 71, 2002, s. 83.

¹¹² Srov. Kolektiv autorů, *Encyklopedie Českých Budějovic*, České Budějovice 1998, s. 73., Jeremy KING, *Od Budweiserů k Čechům a Němcům*, in: Jihočeský sborník historický, České Budějovice, 2002, s. 81–83.

¹¹³ Významné byly především rodiny Lannů a Hardtmuthonů, které měly německo-rakouský původ. Kolektiv autorů, *Encyklopedie*, s. 73.

všimly Květy z r. 1844: „*Čím se ale Němci naši ode všech jiných Němců dělí, jest příznivost a láska k jazyku českému.*“¹¹⁴ O absenci etnického pojmání Čechů a Němců svědčí i vyjádření jednoho mladíka z Prahy: „*Stejně jako postava v Molièrově hře hovoří prózou, aniž by o tom věděla, my byli Němci, aniž bychom o tom věděli.*“¹¹⁵ Toto vnímání se projevovalo ještě po roce 1848 a v roce 1861 dokonce Němci a Češi společně kandidovali v obecních volbách.

3.2. Nový charakter česko-německých vztahů

Silící nacionalismus se v Českých Budějovicích projevoval až od 60. let 19. století, neboť národní obrození zde začalo se zpožděním. Teprve po roce 1800 do města pronikala čeština s příchodem bývalých nevolníků. V roce 1811 zde teolog F. Bezděk zahájil výuku v češtině.¹¹⁶ Ještě v 50. letech byly vlastenecké a pokrokové tendence v nevoli českobudějovického biskupa J. V. Jirsíka a od roku 1850 také nového voleného starosty F. J. Kvalíka. Oba se snažili být stejně spravedliví k Čechům, tak i k Němcům.¹¹⁷

Češi boj za svá práva a rozvoj národního života zahájili až po roce 1859, kdy bylo Rakousko poraženo italskými a francouzskými vojsky u Solferina a padl také Bachův absolutistický režim.¹¹⁸ Na české a německé straně vznikaly vlastenecké spolky a organizace, které byly určeny pouze pro danou národní skupinu. K doposud pouze německy vycházejícím novinám *der Löwe*, přibyl český tisk s názvem *Budivoj*. Při obecních volbách v roce 1865 se diferencovala dosud národně jednotná politická reprezentace a své kandidátky si vytvořili Češi i Němci. Volební chování obyvatel jasně ukazovalo na ohlas nacionalismu, když byla poražena Klavíkova strana středu usilující o harmonizaci všech českobudějovických obyvatel. Novým starostou se stal Němec E. Claudi.¹¹⁹

Převaha Němců ve městě se od konce 19. století proměňovala ve prospěch Čechů. Ještě při sčítání v roce 1880 byly počty Čechů a Němců vyrovnané¹²⁰, ale při

¹¹⁴ J. CHVOJKA, *Město pod Černou věží*, s. 122.

¹¹⁵ J. KING, *Od Budweiserů*, in: *Jihočeský sborník*, s. 88.

¹¹⁶ J. CHVOJKA, *Město pod Černou věží*, s. 111.

¹¹⁷ TAMTÉŽ, s. 126

¹¹⁸ TAMTÉŽ, s. 131

¹¹⁹ TAMTÉŽ, s. 132

¹²⁰ Němců bylo napočítáno 11 829, Čechů 11 812. TAMTÉŽ, s. 142.

dalším sčítání v roce 1890 a 1900¹²¹ Češi Němce předstihli. Se stoupající českou ctižádostí se rostoucí počet Čechů projevil v zakládání českých továren¹²², ale také politických a kulturních organizací. Národní rada Čechů českobudějovických byla zaštiťující formou všech českých politických stran. Z českých kulturních spolků představoval ty nejvýznamnější Budivoj, Matice školská, Národní jednota pošumavská, Sokol a také nejstarší středisko českého života ve městě od roku 1862 existující Beseda českobudějovická. České organizační schopnosti vstoupily také do oblasti školství. V roce 1868 se podařilo díky obětavosti a vlasteneckému zápalu J. V. Jirsíka¹²³ založit české gymnázium. V roce 1884 byla nákladem Matice školské založena česká reálná škola pro chlapce od 12 do 15 let a 1893 se podařilo prosadit zřízení české měšťanské školy.¹²⁴ Mluvčím zdejších Čechů byl do své smrti roku 1883 J. V. Jirsík a po něm A. Zátka a F. V. Zdráhal.¹²⁵ Němci nenechali bez odezvy české politické angažování a zakládali tzv. obranné spolky, Deutscher Böhmerwaldbund a Deutscher Schulverein. Mluvčími místních Němců byli dr. Rziha, po jeho smrti starosta města J. Kneissl a také J. Taschek, starosta od roku 1903. I přes vzrůstající počet Čechů ve městě zůstala městská správa v rukou Němců.¹²⁶ Průlomem do německé hegemonie na radnice byly výsledky obecních voleb v listopadu 1906, kde ve třetím sboru zvítězili Češi.¹²⁷

K výtržnostem a násilnostem mezi národními společenstvími ovšem nedocházelo. K potyčkám a verbálním třenicím se schylovalo pouze v době konání voleb. Němci a Češi si již ale plně uvědomovali svoji národní příslušnost, což se projevilo také v běžném životě. Na náměstí existovala tzv. korza, která obě národnosti oddělovala.¹²⁸ Přese všechno štvání a existenci národních spolků zůstávaly vztahy mezi místními Čechy a Němci normální, sousedské.¹²⁹ Sřety mezi Čechy a Němci byly

¹²¹ V roce 1890 byly výsledky následující: Češi 16 271, Němci 11 117. V roce 1900 potom: Češi 23 427, Němci 15 436. TAMTÉŽ, s. 151.

¹²² Významným krokem pro český průmysl ve městě bylo založení české smaltovny a v roce 1895 zahájení činnosti českého akciového pivovaru. TAMTÉŽ, s. 154.

¹²³ J. V. Jirsík poskytl škole učební pomůcky, ale také topivo zdarma. TAMTÉŽ, s. 135

¹²⁴ TAMTÉŽ, s. 143.

¹²⁵ TAMTÉŽ, s. 143.

¹²⁶ TAMTÉŽ, s. 151.

¹²⁷ TAMTÉŽ, s. 158.

¹²⁸ Korza – společenská setkání na jednotlivých stranách českobudějovického náměstí Přemysla Otakara II. Každá z jeho čtyř stran vyhrazena určité národnosti a sociální skupině. Před radnicí kantorské (profesorské) korzo, na východní straně před hotelem Zvon korzovali Němci, na severní straně méně zámožné vrstvy a jižní strana patřila Čechům. Korzovalo se denně mezi 18. a 19. hodinou. V meziválečném období se udržovala tradice pouze v neděli. *Encyklopedie Českých Budějovic*, s.

¹²⁹ J. CHVOJKA, *Město pod černou věží*, s. 136.

zaznamenány až na počátku 20. století a souvisely s bojem za všeobecné volební právo. Pro toto prosazení se konaly na podzim roku 1905 ve městě stávky a manifestace.

Podle brněnského vzoru¹³⁰ se i českobudějovičtí radní pokoušeli vyřešit a narovnat česko-německé soužití tzv. Českobudějovickým paktem, který i když byl zastupitelstvem v roce 1914 schválen, nepodařilo se ho do praktického života vlivem nastupující války uvést.

3.3. Českobudějovičtí Němci v novém státě

Vztahy místních Čechů a Němců se po vzniku Československé republiky prudce zhoršily. Podíl národních zástupců v městské radě odpovídal jejich podílu na celkovém počtu obyvatel, a proto rozhodující vliv získali Češi. Vůle občanů na obsazení radnice mohla být respektována až při obecních volbách v roce 1919. V nich Češi obdrželi 34 mandátů ze 42. Ve volbách zvítězili národní socialisté a starostou byl zvolen O. Svoboda.¹³¹ V roce 1923 se starostou stává B. Král a poté od roku 1927 dr. A. Dlouhý.¹³² Protože při sčítání v roce 1921 nepřesáhl podíl německé menšiny ve městě zákonných 20 %, zastupitelstvo mohlo zavést jako jedinou jednací řeč češtinu.

Němečtí iredentisté se pokoušeli v prvních měsících existence republiky odtrhnout od Československa vytvořením šumavské župy Böhmerwaldgau, jejich počínání ale zabránily české vlastenecké spolky jako Sokol a pak také armáda. Na rozdíl od českokrumlovských Němců byli ti českobudějovičtí klidnější.¹³³ K zásadnějším konfliktům mezi národnostními skupinami došlo během roku 1920. Při únorovém incidentu, který souvisel s českým přerušením přednášky R. Lodgmana von Auen, bylo zraněno před 40 osob. Mezi zatčenými převažovali studenti německých středních škol. V listopadu se pak udál další incident, při kterém Češi ničili rakouské a německé symboly a tiskoviny.

Postupně se ale vzájemné národnostní nesoulady vyrovnávaly a do roku 1930 platil v česko-německých vztazích klid a respekt. Českobudějovičtí Němci se dokonce

¹³⁰ Tzv. moravský pakt nebo moravské vyrovnání z roku 1905 představovalo čtyři zemské zákony, které zrovnoprávnily postavení Čechů a Němců na Moravě.

¹³¹ TAMTÉŽ, s. 174.

¹³² TAMTÉŽ, s. 176.

¹³³ TAMTÉŽ, s. 173.

účastnili společně s Čechy oslav čtvrtého výročí samostatnosti Československé republiky.¹³⁴

3.4. Třicátá léta

Třicátá léta přinesla zhoršení česko-německých vztahů. Německá menšina se přiklonila k Sudetoněmecké straně. Mluvčími zdejších Němců byli H. Westen¹³⁵ a A. F. David.¹³⁶ Pobočka profašistické Sudetendeutsche Heimatsfront byla v Českých Budějovicích ustanovena v roce 1934.¹³⁷

Po obecních volbách z roku 1931 utvořili koalici národní socialisté s osmi politickými stranami, a i přesto, že se netěšil pro své autoritativní vystupování příliš velké oblibě, zůstal starostou A. Dlouhý. Vládní koalice na českobudějovické radnici se rozpadla v listopadu 1934, když z ní vystoupili národní socialisté, sociální demokraté a agrárníci. O rok dříve ale radnici opustili národní demokraté. Důvodem krize se staly nevyjasněné finanční zisky starosty Dlouhého a vzrůstající obecní dluh, který přesáhl částku 80 milionů korun. Starosta byl obviňován ze zadlužení města a krytí spekulativních nákupů pozemků a netransparentního nakládání s veřejnými zakázkami.¹³⁸ Na radnici byl dosazen vládní komisař Dr. A. Soumar, kterému se podařilo stabilizovat finanční situaci v městském rozpočtu, ale na úrok omezení sociálních výdajů. Městské zastupitelstvo až do obecních voleb v prosinci 1936 neexistovalo.¹³⁹ Po těchto volbách byl novým starostou zvolen Dr. A. Neuman. I on úspěšně čelil důsledkům hospodářské krize a zasadil se o snížení městského dluhu a rozšíření majetku města.¹⁴⁰

Vlivem malého počtu obyvatel německé národnosti se SdP nepodařilo v Českých Budějovicích, na rozdíl od celorepublikových výsledků, zvítězit v parlamentních

¹³⁴ TAMTÉŽ, s. 176–180.

¹³⁵ Hans Westen (1891 – 1947), nacistický funkcionář a majitel smaltovny v ČB. V r. 1935 zvolen za SdP do českého zemského zastupitelstva a v r. 1937 do městského zastupitelstva v ČB. V březnu 1939 ustanoven vedoucím krajského sekretariátu NSDAP v ČB. V roce 1947 odsouzen k trestu smrti. *Encyklopedie*, s.

¹³⁶ Friedrich David (1900 – 1945) od 15. 3. 1939 českobudějovický vládní komisař. *Encyklopedie*

¹³⁷ J. CHVOJKA, *Město*, s. 184.

¹³⁸ Daniel KOVÁŘ, *Muži v čele budějovické radnice*, České Budějovice 2008, s. 65–66.

¹³⁹ TAMTÉŽ, s. 66.

¹⁴⁰ TAMTÉŽ, s. 67.

volbách v roce 1935 a strana obsadila až šesté místo. První obsadili národní socialisté.
141

Velmi silný ohlas vzbudila ve městě zpráva o anšlusu Rakouska v březnu 1938. Českou reakcí na tuto událost bylo zorganizování společného tábora lidu na náměstí v květnu 1938, kterého se účastnilo až patnáct tisíc obyvatel. Vlastenecký cit se projevoval také při akci Jižní Čechy armádě, peněžní sbírce pro nákup armádních letadel. Celkem se vybralo 1 707 725 korun.¹⁴²

Na německé straně se organizovali především mladí nacionální socialisté v dobrovolné ochranné službě Freiwilliger Schutzdienst. Česko-německé poměry v Českých Budějovicích nebyly tak vyhrcované jako například na Volarsku nebo Českokrumlovsku.¹⁴³

3.5. Druhá republika a Protektorát Čechy a Morava

Po roce 1938 a zvláště po roce 1939 se české a německé obyvatelstvo naprosto rozešlo. Jihočeské pohraničí bylo obsazeno po 1. říjnu 1938 a v jeho důsledku jižní Čechy přišli o 160 tisíc obyvatel. Od prosince 1939 v Českých Budějovicích působily legálně pouze dvě politické organizace: Strana národní jednoty a Národní strana práce.¹⁴⁴ Po vytvoření Protektorátu byly jižní Čechy obsazeny 15. března 1939.¹⁴⁵ A. Neuman, ačkoli de jure zůstal starostou až do července, de facto se na chodu městské správy od března nepodílel. Vládním komisařem byl zvolen F. David, člen SdP, který získával stále větší moc na vedení města. Po odstoupení městského zastupitelstva v červenci 1939 řídil David chod města zcela autokraticky.¹⁴⁶

¹⁴¹ J. CHVOJKA, *Město*, s. 184–185.

¹⁴² TAMTÉŽ, s. 185.

¹⁴³ TAMTÉŽ, s. 185.

¹⁴⁴ Kolektiv autorů, *Encyklopedie*, s. 378.

¹⁴⁵ J. CHVOJKA, *Město*, s. 186.

¹⁴⁶ D. KOVÁŘ, *Muži*, s. 67–68.

4. Postavení tisku ve společnosti první Československé republiky

Jestliže jsem si pro svoji práci a porovnání česko-německých vztahů na Českobudějovicku zvolil výpovědi periodik, Jihočeský listů a Budweiser Zeitung, považuji za důležité, ještě než přejdu k samotnému popisu událostí zprostředkovaných výše zmíněnými médii, podat základní informace o funkci a stavbě novin a úloze, kterou hrály ve 20. a 30. letech 20. století ve společenském životě Čechů a Němců jak na republikové úrovni, tak obzvláště té regionální – jihočeské.

Tisk sehrával v kategorií médií stěžejní postavení až do konce 20. let 20. století, kdy se jeho konkurentem stal rozhlas. Z periodicky vycházejícího tisku měly největší vlivu na občany deníky a obdeníky. Nejvýznamnější tituly vydávaly také večerníky, které si svoji oblibu zajistily především čerstvějšími zprávami, které by se jinak objevily až v ranním vydání. Některé z večerníků dokonce měly také bulvární ráz. Jednou týdně vycházely také týdeníky, které představovaly krajevou variantu ústředních mateřských novin a od nich také přebíraly názory a někdy také doslovná znění článků. Prvorepublikový tisk se od dnešních dob lišil hlavně tím, že se jednalo o tisk stranický, jehož vydávání bylo financováno politickými stranami a ráz obsahu těchto novin potom odpovídal charakteru a postavení té či oné politické formace. „*Politické strany tehdejší doby neměly bez vlastního tisku naději na úspěch.*“¹⁴⁷ To je také jedním z důvodů obrovského množství vycházejícího tisku. V Praze v roce 1926 vycházelo 1 400 titulů, v Českých Budějovicích to bylo číslo 35.¹⁴⁸

Ústředním časopisem Československé národní demokracie byly Národní listy a večerník *Národ*. K nejvýznamnějším redaktorům Národních listů se vázala jména jako M. Rutte, V. Červinka, ale přispívali sem i A. Rašín, K. Kramář, M. Jesenská nebo dramatik K. H. Hilar. Československá strana lidová byla spojována s *Lidovými listy*, Republikánská strana venkovského a maloroľnického lidu pak s deníkem *Venkov*, nebo oblíbeným bulvarizovanějším *Večerem*. Tiskovým orgánem Československé strany socialistické bylo *České slovo*. Tváří Československé sociální demokracie se stalo *Právo lidu*. Šéfredaktorem po celé meziválečné období byl J. Stivín a přispívateli

¹⁴⁷ Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918 – 1938). Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). Díl první*, Praha 2003, s. 327.

¹⁴⁸ TAMTÉŽ, s. 326–327.

prakticky všichni představitelé strany, jako např. R. Bechyně, A. Němec. Komunisté se podíleli na vydávání Rudého práva.¹⁴⁹

I u německého tisku se setkáváme s tiskovými orgány politických stran. Německé agrární straně patřil Deutsche Landpost, jejichž redaktorem byl F. Heller a přispívali sem i vůdcové strany F. Křepek a F. Spinna. Křesťanští sociálové byli spojováni s Deutsche Presse, německá sociální demokracie se Sozialdemokrat, jehož šéfredaktorem se stal W. Jaksch. Nacionální strany DNP měly Sudetendeutsche Tageszeitung a DNSAP Der Tag. K nestraničkému tisku nepodléhajícimu žádné straně náležely Deutsche Zeitung Bohemia, vycházející již od roku 1848 a jejichž zaměření bylo nacionalistické, a Prager Tagblatt.¹⁵⁰

Z československého nestraničkého tisku zaujímaly nejvýznamnější postavení Tribuna s šéfredaktorem F. Peroutkou, která ovšem ještě během 20. let 20. století zanikla, Lidové noviny, založené v Brně roku 1892 A. Stránským, Národní politika, u které byly ale patrné sympatie ke konzervativním ideálům, a Národní osvobození.¹⁵¹

K nejvýznamnějším vydavatelům v Československu patřil koncern Melantrich, který vydával list Československé straně socialistické, tedy České slovo, ale podílel se také na vydávání nestraničských novin, kterými byly především Kvítko, humoristický časopis, Telegraf nebo A-Zet. K dalším vydavatelským koncernům patřily Československá akciová tiskárna, spojená s lidovou stranou, Tempo a Novina agrární strany.¹⁵²

4.1. Regionální periodika v Českých Budějovicích

Zpočátku byly vydávány v Českých Budějovicích pouze německy psané noviny. Od dubna 1848 vydával E. F. Richter německé noviny Der Löwe, které ale ještě ten samý rok v prosinci zanikly. Další pokus učinil v roce 1852, kdy začal vydávat Anzeiger aus dem südlichen Böhmen.¹⁵³ Toto periodikum se stalo u Němců oblíbeným. Později nesl Anzeiger podtitul Budweiser Wochenblatt a nakonec Budweiser Kreisblatt.¹⁵⁴

¹⁴⁹ TAMTÉŽ, s. 327–330.

¹⁵⁰ TAMTÉŽ, s. 333–334.

¹⁵¹ TAMTÉŽ, s. 331–332.

¹⁵² Srov. Z. KÁRNÍK, *České země*, s. 329–330, Ivana ZEMANOVÁ, *První desetiletí ČSR ve světle dvou jazyků českobudějovického tisku. Česko-německá komparace*, České Budějovice 2011, s. 17–18.

¹⁵³ Kolektiv autorů, *Encyklopedie*, s. 415.

¹⁵⁴ TAMTÉŽ, s. 18–19.

Na české straně patřil k nejstarším vydávaným novinám Budivoj. Představoval zdroj informací a poučení pro české obyvatele a protiváhu německému tisku. Vycházel od srpna 1848. Lví podíl na vydávání českých novin měla Beseda českobudějovická. Titul byl tisknut v biskupské tiskárně. Od 70. let se na vydávání Budivoje podílel Český politický spolek a od 90. let 19. století Spolek Budivoj. Změna politické a hospodářské situace na počátku první světové války způsobila zastavení jeho vydávání.¹⁵⁵

S rozvojem kulturního života se rozrůstal také počet vycházejících titulů, jak českých, tak i německých. K německému Budweiser Kreisblattu přibyl do 1. ledna 1873 Budweiser Zeitung a od roku 1885 Budweiser Bote, který ale druhý rok přestal vycházet. Jeho místo vyplňuje až do roku 1914 vycházející nedělník Der Dorfbote. Česká periodika se rozšířila od roku 1892 o Česko-Budějovické listy a od roku 1895 o Jihočeské listy.¹⁵⁶

Do města se dovážel také pražský denní tisk a to vždy v ranních hodinách, protože v Českých Budějovicích denní tisk nevycházel. Budějovické noviny vycházely maximálně dvakrát do týdne.¹⁵⁷

Ani Českým Budějovicím se nevyhnuly prvorepublikové trendy se stranicky orientovaným tiskem. Politickou orientací na sociální proud se vyznačovaly Nová Budoucnost, vycházející v letech 1894 a 1895, a Pochodeň. Sociální demokracie vydávala Jihočeského dělníka a národní socialisté od roku 1899 Stráž lidu. Už od roku 1906 vycházel ve městě také lidovecký Hlas lidu. Nová republika stranické orientování tisku jenom prohloubila. České státoprávní demokracii patřil Republikán, redigovaný R. Strnadem a poté E. Moravcem, Jihočechem náležel sociálním demokratům, Stráž lidu národním socialistům.¹⁵⁸ Politickou nestrannost splňoval Jihočeský zpravodaj, který informoval o nepolitických zprávách z jižních Čech. Neodvislost měly ve svém titulu uvedeny Jihočeské listy, ale i přesto byla u nich patrná inklinace k národním demokratům.

Z německých novin se největší oblibě těšily Budweiser Zeitung, Südböhmische Volkszeitung a Deutscher Böhmerwaldbote. U Čechů potom Jihočechem a Hlas Lidu. Většina novin měla náklad okolo dvou tisíc výtisků.¹⁵⁹

¹⁵⁵ TAMTÉŽ, s. 46–47.

¹⁵⁶ TAMTÉŽ, s. 315.

¹⁵⁷ I. ZEMANOVÁ, *První desetiletí*, s. 19.

¹⁵⁸ Kolektiv autorů, *Encyklopedie*, s. 316.

¹⁵⁹ I. ZEMANOVÁ, *První desetiletí*, s. 20.

4.2. Jihočeské listy

Představují významné regionální periodikum, které vycházelo od 2. února 1895 zpočátku třikrát týdně v pondělí, středu a sobotu, od 20. let 20. století pouze ve středu a sobotu dopoledne. Rozsah se obvykle pohyboval kolem 4 až 6 stran. K navýšení docházelo v období kolem Vánoc a Velikonoc.¹⁶⁰

Po první světové válce se redakce po několika stěhováních usídlila v Husově třídě číslo 20. Až do roku 1934 byly listy redigovány A. Kulíčkem. Do novin přispívali také F. V. Zdráhal, R. Strnad nebo A. Klášterský. Odpovědným redaktorem se od roku 1934 stal Karel Fiala. Noviny zpočátku vydávalo Družstvo vydavatelské a nakladatelské a jejich tisk byl svěřen závodu Jana Příbyla. Pozdějším vydavatelem bylo Družstvo Jihočeských listů a noviny tiskla tiskárna Karla Fialy.¹⁶¹

Noviny přinášely zprávy z Českých Budějovic a regionu jižních Čech, a jestliže se prezentovaly jako „neodvislý časopis pro zájmy českého lidu“, nebyla tato charakteristika správná. Z článků, a zejména pak v období voleb, může vyčíst jasnou spřízněnost s československými národními demokraty.¹⁶²

Formát novin tvořily jak pravidelné, tak nepravidelné rubriky, fotografie, přílohy a inzerce. Na úvodní straně vlevo se nacházel úvodník, referující o aktuálních událostech. Dolní část titulní strany patřila rubrice Politické zprávy, která obsahovala většinou tři krátká politická sdělení celorepublikového charakteru. Někdy rubrika zasahovala i na druhou stranu, popřípadě byla otisknuta veprostřed úvodní strany. V pravé části bylo možno najít články na pokračování, popřípadě fejetony. V zásadě platilo, že titulní strana se vyjadřovala k aktuálním událostem, velmi často těm regionálním na úkor celorepublikových. Na druhé a třetí straně se nacházely pravidelné rubriky přinášející informace z jižních Čech jako například rubrika Denní zprávy, Z jihočeských měst a okresů, Zprávy spolkové, ale také rubriky věnující se umění, lidskému zdraví, divadlu. Poslední strana byla věnována sportovním zprávám a informacím ze Sokola a v první polovině 30. let také inzerci, která zpočátku zabírala více než polovinu poslední strany, ale ke konci 30. let se její prostor zmenšil na tolik, že dominovaly pouze zprávy sportovního charakteru.

¹⁶⁰ TAMTÉŽ, s. 26.

¹⁶¹ TAMTÉŽ, s. 25.

¹⁶² TAMTÉŽ, s. 25.

4.3. Budweiser Zeitung

Budweiser Zeitung poprvé vyšly v roce 1873 jako pokračovatelé Anziger aus dem südlichen Böhmen. Do roku 1885 je vydávala tiskárna A. B. Gothmanna a poté Moldavia. Budweiser Zeitung společně s Budweiser Kreisblatt náležely mezi Němci k nejlivnějším novinám v Českých Budějovicích.¹⁶³ Do roku 1923 se uvádí jako redaktor Josef Reif, od března 1923 Josef Eibenstein. Významnou roli sehrával také vydavatel F. X. Reiterer.¹⁶⁴

Ve 30. letech 20. století noviny vycházely dvakrát týdně ve středu a sobotu. Budweiser Zeitung mívaly 8 – 12 stran, které byly navýšeny o inzertní části v období kolem Vánoc a Velikonoc.¹⁶⁵

První strana patřila úvodníku, ve kterém se nejčastěji rozebírala česko-německá otázka. Následovala rubrika Südböhmische Gedenktage o důležitých událostech jihočeské historie. Na první straně se nacházel také fejeton, povídka nebo vyprávění na pokračování. Druhá strana se věnovala aktuálním tématům a to většinou ve dvou článcích. Nacházela se zde také rubrika Vermischte Nachrichten o celorepublikových událostech, rubrika Behörderliche Maßnahmen, rubrika Budweis s informacemi o úmrtích, svatbách, každodenních událostech. Zprávám ze soudních síní se věnovala rubrika Aus dem Gerichtssaale a českobudějovický spolkový život reflektovala rubrika Vereinsnachrichten. Součástí novin byla také rubrika Sport a podstatnou část výtisku zabírala inzerce a osobní oznámení například o úmrtí, poděkování.¹⁶⁶

¹⁶³ Kolektiv autorů, *Encyklopedie*, s. 51.

¹⁶⁴ I. ZEMANOVÁ, *První desetiletí*, s. 21.

¹⁶⁵ TAMTÉŽ, s. 23.

¹⁶⁶ TAMTÉŽ, s. 23–25.

5. Události první poloviny roku 1938 očima Jihočeských listů a Budweiser Zeitung

Pro komparaci událostí jsem si vybral dvě, které zásadním způsobem změnilly dosavadní postoje na vnímání reality uvnitř Československa. Šlo jednak o připojení Rakouska k německé Třetí říši v březnu 1938, které způsobilo rozvrat vládní koalice a zánik aktivistické politiky německých parlamentních stran, jednak o Karlovarské požadavky Henleinovy strany, které odstartovaly moratorium vládních a prezidentských vyjednávání s SdP za účelem česko-německého vyrovnání a upravení národního statusu Československa na status národnostní. Pro ucelenější přehled o dobové situaci jsem zařadil do své studie také reakci periodik na květnovou mobilizaci československé armády. Na společenský a politický život v celé republice měly tyto události dalekosáhlé důsledky, avšak v regionu jižních Čech žádné významnější konsekvence zaznamenány nebyly, ani zhoršení vztahů mezi Čechy a místními Němci se v těchto změnách nepromítlo. Následující stránky mají přinést vhled do období mezi připojením Rakouska k Třetí říši, vyslovením sudetoněmeckých požadavků a československou mobilizací. Cílem je analyzovat postoj regionálních periodik k těmto celopolitickým událostem, jak se promítly do místních novin a jaký prostor jim byl věnován.

5.1. Anšlus Rakouska pohledem Jihočeských listů a Budweiser Zeitung

Jihočeské listy přinesly první informaci o obsazení Rakouska vojsky německé Třetí říše ve středečním vydání 16. března 1938. Poměrně překvapivě se tématu věnují pouze na první straně ve třech článcích. Titulní straně dominuje zpráva o vzrůstu vkladů v Českobudějovické záložně a sobotní návštěva Českých Budějovic ministra Erwina Zajíčka.¹⁶⁷ Budweiser Zeitung reflektují o situaci zevrubněji, patří jí celá první stránka, kde ve dvou článcích „*Anschluss Österreichs an Deutschland*“¹⁶⁸ a „*Schuschnigg's falsche Darstellung*“¹⁶⁹ můžeme pod dojmem nacistické rétoriky postřehnout velmi silné sympatie s Hitlerovým krokem.¹⁷⁰

¹⁶⁷ Jihočeské listy, 16. března 1938.

¹⁶⁸ Překlad: „*Připojení Rakouska k Německu. Národ – říše – vůdce*“ (L. B.)

¹⁶⁹ Překlad: „*Schuschniggova chybná představa*“ (L. B.)

¹⁷⁰ Budweiser Zeitung, 16. března 1938.

Úvodník Jihočeských listů „*Dnešní postavení Československa*„ se zamýšlí nad reakcí československé republiky na obsazení Rakouska. Československo zaujalo klidný postoj k vývoji v Rakousku především proto, že v jeho čele stojí odborníci, kteří nechtějí vystupňovat násilí, a potom také proto, že Československá republika respektuje demokratické zásady, a nepřísluší jí proto nerespektovat svrchované rozhodnutí suverénního státu. Z toho vyplývá, že redaktoři Jihočeských listů pohlíželi na připojení Rakouska jako na akt učiněný demokratickým rozhodnutím, nikoli na násilné začlenění do německé říše. V tomto pojetí se neliší od stanoviska Budweiser Zeitung, které také líčí rakouské začlenění do Říše jako svobodný krok rakouských Němců. Rozdíl mezi oběma periodiky vychází pouze z míry obhajoby daného aktu, která je samozřejmě u Budweiser Zeitung mnohem silnější. Je zajímavé sledovat, že ani české, ani německé noviny se nezabývají tématem z pohledu porušení integrity svobodného státu. O Hitlerových skutečných úmyslech s Rakouskem se dovídáme v pozdějších číslech Budweiser Zeitung, kdy Hitler u příležitosti předvolebního boje vystupuje v Salzburgu a ve svém projevu mimo jiné podotýká, že rakouská nezávislost musí být zcela odstraněna: „*Es ist die selbstverständliche Meinung, nicht nur jedes Volksgenossen in Österreich, sondern überhaupt jedes Gliedes des deutschen Volkes, dass es nur eine Selbstständigkeit gibt, die Selbstständigkeit des deutschen Volkes.*“¹⁷¹ Velkým nebezpečím nejen pro československý stát by mohla být velkoněmecká politika a budoucí hegemonní postavení v Evropě. Z předchozího článku Jihočeských listů je cítit apel na Anglii ke změně své dosavadní politiky. „*Je to především Itálie, která až do nedávna nepomýšlela na to, že uvidí říšskou obranu na Brenneru a nad Adrií, je to dále Maďarsko, které si uvědomuje, že by se mohlo státi pouhým přívěskem germánského impéria, je to Jugoslávie, které se rovněž pohodlně dařilo za dosavadní rakouskou bariérou, je to Polsko, které má jen velmi problematické a provisorní ujednání s Říší a nyní může čekat určité úcty, a je to ovšem také Anglie, která musí definitivně sestoupit ze svého piedestalu evropského rozhodčího a pohledět tváří v tvář nové imperiální konkurenci.*“¹⁷²

Důkaz o uvědomování si závažné situace, kterou obsazení Rakouska bylo, přináší článek „*Jednota příkazem*“, ve kterém se odráží nabádání k jednotnosti v boji za demokratické ideály a odpovědnost všech československých občanů. „*My všichni, bez*

¹⁷¹ Překlad: „*Je samozřejmým názorem, nejen každého Němce v Rakousku, ale především každého člena německého národa, že existuje pouze jedna samostatnost a to samostatnost německého národa*“ (L. B.)

¹⁷² Jihočeské listy, 16. března 1938.

rozdílu majetku, bez rozdílu politického, náboženského a kulturního smýšlení stojíme dnes ve službách republiky!“ „Z příkazu společné vůle vydržet, svobodu a samostatnost udržet. Obětovat všechno, co je třeba k tomuto cíli.“¹⁷³ Pozornost je věnována také historii, ve které můžeme najít řadu osudových společných postupů Čechů za vlastní práva a zásady.

V rubrice Politické zprávy přináší článek „*Velký rozruch*“ konstatování faktu o obsazení Rakouska. Ze zprávy jde opět vycítit, že podíl na připojení k Třetí říši není pouze na bedrech Německa, ale také Rakouska, které se s Německem sbližovalo od počátku 30. let například v celní unii nebo smlouvou z 11. července 1936. Zároveň vyznívá článek dosti optimisticky, „*nikterak neodůvodňuje [vzrůst území a moci německé říše] obavy, že by se rakouský případ mohl opakovati u nás. Československo se nikterak nepodobá Rakousku.*“¹⁷⁴

Kromě článků na titulní straně se Budweiser Zeitung věnují rakouské otázce v celém střeďechním vydání. Velkou pozornost věnují Hitlerově rakouské proklamaci, jeho návštěvě alpské republiky. Jde nejenom o články na druhé a třetí straně „*Hitlers Österreich= Proklamation*“¹⁷⁵ a „*A. Hitler in Österreich*“,¹⁷⁶ ale odkaz na Hitlerovu cestu do Rakouska najdeme i v dalších člancích, například „*Hitler in Wien*“¹⁷⁷, „*Ursprache Hitlers in Wien*“¹⁷⁸ nebo „*Das Sudetendeutschtum grüßt Hitler*“¹⁷⁹. Budweiser Zeitung popisují Rakouské přičlenění k Říši jako uskutečnění „*aus innerstem Herzen kommende Volksbewegung*“¹⁸⁰. Tímto aktem Rakušané uskutečnili velký bratrský národ (Brudervolk) a „*das deutsche Volk Österreich hat sich von der Zwangsherrschaft Schuschnigg befreit.*“¹⁸¹

Sobotní vydání Jihočeských listů z 19. března 1938 se problematikou rakouské ztráty nezávislosti nezabývá nijak zevrubně, podobně jako v předchozím čísle. Na titulní straně jsou rakouské události věnovány dva články, jeden v úvodníku a druhý v sekci Politické zprávy. Velkou část úvodní strany zabírá zpráva o dvaceti pětileté existenci Okresní péče o mládež v Českých Budějovicích. Budweiser Zeitung se tématem zabývají až od druhé a třetí strany a opět platí, že s mnohem větším zájmem

¹⁷³ TAMTÉŽ.

¹⁷⁴ TAMTÉŽ.

¹⁷⁵ Překlad: „*Hitlerovo Rakousko = proklamace*“ (L. B.)

¹⁷⁶ Překlad: „*A. Hitler v Rakousku*“ (L. B.)

¹⁷⁷ Překlad: „*Hitler ve Vídni*“ (L. B.)

¹⁷⁸ Překlad: „*Hitlerův proslov ve Vídni*“ (L. B.)

¹⁷⁹ Překlad: „*Sudetští Němci zdraví Hitlera*“ (L. B.)

¹⁸⁰ Překlad: „*národní aktivity vycházející z nejnižšího srdce*“ (L. B.)

¹⁸¹ Překlad: „*němečtí Rakušané se osvobodili od Schuschniggovi tyranie.*“ (L. B.)

než Jihočeské listy. Titulní stránka budějovických novin patří referendu a volbám do Reichstagu a nese název „*Historische Sitzung des deutschen Reichstages*“¹⁸². Jak píše Budweiser Zeitung: „*diese Sitzung kann als die historische bedeutendste Sitzung aller bisherigen deutschen Reichstagssitzung bezeichnet werden.*“¹⁸³, protože se ho plně zúčastnili zástupci rakouských zemských vlád.¹⁸⁴ O „*die größte Vertrauenskundgebung des deutschen Volkes für den Führer*“¹⁸⁵ a „*Weisungen an die Parteiführerschaft zur Volksabstimmung*“¹⁸⁶ píše Budweiser Zeitung také 23. března. Na začátku zasedání představil říšský ministr propagandy Dr. Gobbels plán dalšího vývoje a směřování strany pro následující volební boj, svoji směrnicí oznámil také Hitler.¹⁸⁷ O velkém významu tohoto zasedání pro německou politickou oblast svědčí fakt, že toto téma přednášejí Budweiser Zeitung ještě 26. března, kdy informují o Gobbelsově zveřejnění volebního boje.¹⁸⁸

„*Zánik Rakouska*“ v úvodníku Jihočeských listů je vystaven na předpokladu, že Rakousko vždy k společnému státu s Německem spělo. Článek se zabývá mezinárodně-politickými souvislostmi, které se podílely na rozvržení sil v Evropě až do konečného dějství obsazení rakouského území německou armádou.¹⁸⁹

V Politických zprávách najdeme článek „*Nacistické překvapení v Rakousku a České Budějovice*“, pojednávající o budoucnosti Čechů žijících v Rakousku a novém charakteru česko-rakouských vztahů, zejména těch obchodních.¹⁹⁰

Budweiser Zeitung 19. března 1938 rozvádějí téma rakouského obsazení odlišně od českých novin. Pokud Jihočeské listy staví své články na vysvětlení mezinárodních otázek, které vedly k současnému rakouskému stavu, tak Budweiser Zeitung nabízejí spíše postřehy o důsledcích a bezprostředních akcích, následujících po anšlusu, jde například o vojenskou přehlídku ve Vídni. Na jihočeský region se vztahují články „*Kundgebung der SdP*“¹⁹¹ nebo „*Anruf Konrad Henlein*“¹⁹². Obsah článků vyznívá velmi silně propagandisticky se zdůrazňováním osoby Adolfa Hitlera, která je ověřena

¹⁸² Překlad: „*Historické zasedání německého Reichstagu*“ (L. B.)

¹⁸³ Překlad: „*toto zasedání může být označeno za historicky nejvýznamnější zasedání všech dosavadních německých poslanců Říšského sněmu*“ (L. B.)

¹⁸⁴ Budweiser Zeitung, 19. března 1938.

¹⁸⁵ Překlad: „*Velké důvěrné shromáždění německého národa pro vůdce*“ (L. B.)

¹⁸⁶ Překlad: „*Pokyny pro vedení strany k referendu*“ (L. B.)

¹⁸⁷ Budweiser Zeitung, 23. března 1938.

¹⁸⁸ Budweiser Zeitung, 26. března 1938.

¹⁸⁹ TAMTÉŽ.

¹⁹⁰ TAMTÉŽ.

¹⁹¹ Překlad: „*manifestace SdP*“ (L. B.)

¹⁹² Překlad: „*výzva Konrada Henleina*“ (L. B.)

řadou pochvalných a záslužných přívlastků: „ ... *des Führers der grössten Nation Europas, des Führers von Grossdeutschland* ...“¹⁹³

Vnitropolitické důsledky anšlusu Rakouska na československou politiku se objevují od střeďečného vydání Jihočeských listů 23. března 1938. Tento obsah dominuje rubrice Politické zprávy a to hned ve dvou sděleních. V prvním, nazvaném „*Nepohodli se*“ je čtenář informován o roztržce uvnitř německé sociálně demokratické strany, ve které se projevují tendence nahradit dr. Czecha mladším a radikálnějším Jakschem. V článku „*Rozšířená koalice*“ se odráží anšlus z širšího úhlu pohledu, alespoň pokud jde o záležitost nikoli pouze stranickou, ale celopolitickou. Vládní koalice se rozširuje o Národní sjednocení, i když původně se mělo jednat ještě o přistoupení ľudové strany. Informace o vztahu nových politických sil v Rakousku k cizincům a židům v zemi poskytuje třetí článek z Politických zpráv s názvem „*Velké stěhování*“. Zejména na židy, zahraniční novináře, členy domobrany je vyvíjen tlak na opouštění země. Značná část žurnalistů svoji praxi přenáší z Vídně do Prahy.¹⁹⁴

Velkou výzvou na posilnění duchovních hodnot jako základní obrany před nebezpečím je úvodník „*Soustředění státotvorných sil*“. „*Zapomíná se, že i vnější prostředky moci a síly jsou produktem myšlenek. Kdo chce pro svou věc získat děla, musí nejdříve získat srdce dělostřelců. Proto také i naše obrana proti všem eventualitám musí vycházet z hodnot duchovních.*“¹⁹⁵ Úvodník také pozitivně hodnotí postup Československa k dosavadnímu vývoji mezinárodnímu i domácímu. „*Nás pokojný temperament se zase jednou prospěšně odlišil od projevů jiných národů od přírody vznětlivějších. Projevem tohoto klidu jest... i rychlé vyřešení akutních otázek vnitropolitických. Dovedli jsme zapomenout na zájmy stran oprávněné, když šlo o věci celostní.*“¹⁹⁶ Článek přímo odkazuje k přizvání Národního sjednocení do vládní koalice a k tomuto účelu zřízení nového hospodářského ministerstva.

Regionální charakter politických událostí, které jsou reakcí na obsazení Rakouska, vykazuje pouze rubrika „*Co se děje v jižních Čechách*“ na zadní straně listů, kde autor referuje o nečestném náboru nových členů SdP. „*Akce ta je svěřena většinou ženám, které chodí dům od domu, dveře od dveří, navštěvují všechny, i ty nejobožejší dělnické rodiny a podle kolujících zpráv tam poukazují na poměry v Rakousku po*

¹⁹³ Překlad: „*vůdce největšího národa Evropy, vůdce Velkoněmecka*“ (L. B.)

¹⁹⁴ Jihočeské listy, 25. března 1938.

¹⁹⁵ TAMTÉŽ.

¹⁹⁶ TAMTÉŽ.

*nastolení Hitlerova režimu a přímo nutí, aby Němci vstoupili do této strany, poněvadž prý tato strana jediná bude chráněna Hitlerem.*¹⁹⁷

S uplývajícími dny od německého útoku na Rakousko také úměrně opadá zájem novin o záležitosti rakouského přičlenění k Německu a to v obou národních periodikách. V sobotním čísle Jihočeských listů z 26. března tvoří stěžejní část titulní strany zprávy o valné hromadě Českobudějovické záložny a desátém všesokolském sletu. Až v Politických zprávách na druhé straně nalezneme titulek „Češi ve Vídni“, který vyjadřuje zájem Jihočechů o své krajany v Rakousku. Z článku se čtenáři dostává ujištění, že všechny české školy v bývalém mocnářství se českým občanům opět otevrou.¹⁹⁸ Budweiser Zeitung se zaměřují na kritiku proporčního uspořádání Němců ve službách státní správy, kterých je podle novin nedostatek¹⁹⁹. S předstihem jednoho čísla přinášejí Budweiser Zeitung již 26. března zprávy o konci vládního aktivismu.²⁰⁰

Jihočeské listy se zániku aktivistické politiky německých koaličních stran věnují od středy 30. března 1938. Pozornosti se této události dostává přímo v úvodníku: „*Splynutím tří stran aktivních, rozumných a demokratických Němců se stranou, státu nepřátelskou a nebezpečnou, je zřejmým oslabením naší dosavadní politické posice a naprostým neúspěchem dosavadní politiky menšinové.*“²⁰¹ Na nebezpečí z toho plynoucí upozorňuje věta: „*Koncentrováním téměř všech německých sil do jediné strany a pod jediným vůdcem vzniká nebezpečí, že této síly bude používáno v zamýšlených akcích proti integritě našeho státu.*“²⁰² Z celého článku jde cítit odhodlání vytrvat, nevzdávat se a pokračovat v mírové cestě k česko-německému vyrovnání, což dokládají závěrečná slova: „*Československý národ se neskloní nikdy a před nikým a za žádných okolností.*“²⁰³ Budweiser Zeitung o „*Ende des Regierungsaktivismus*“²⁰⁴ informují jako o „dobrém poselství: „*der 22. März hat für das Sudetendeutschtum eine überaus freudige Entscheidung gebracht.*“²⁰⁵ Na třetí straně Budweiser Zeitung podávají zprávu o dělení a nejednotě německé sociální strany, která zůstala jako jediná z německých stran loajálních československé vládě.²⁰⁶

¹⁹⁷ TATMÉŽ.

¹⁹⁸ TAMTÉŽ.

¹⁹⁹ Budweiser Zeitung, 23. března 1938.

²⁰⁰ Budweiser Zeitung, 26. března 1938.

²⁰¹ Jihočeské listy, 30. března 1938.

²⁰² TATMÉŽ.

²⁰³ TAMTÉŽ.

²⁰⁴ Překlad: „*konec aktivistické politiky*“ (L. B.)

²⁰⁵ Překlad: „*22. březen přinesl sudetským oblastem velmi radostné rozhodnutí*“ (L. B.)

²⁰⁶ Budweiser Zeitung, 16. března 1938.

Politické zprávy se věnují reakci na projev ministerského předsedy M. Hodži a reakci na splnutí německých agrárníků a křesťanských sociálů s SdP. Zároveň tyto události vzbuzují zájem politicky se angažující mládeže na spojení s odlišně ideově smýšlejícími stranami.²⁰⁷ Hodžova projevu z 28. března si všímají také Budweiser Zeitung a to ve větší míře než Jihočeské listy. Pozornost upoutal především jeho projev v bodech, kde se hovoří o tom, že „... *die schon geltenden Minderheitsmaßnahmen zu einem einzigen systematischen Gesetzeswerk zusammengesetzt werden.*“²⁰⁸ Budweiser Zeitung přináší reakci na Hodžův projev ještě 2. dubna, kdy píše o menšinových opatřeních: „*scheinen seine Ausführungen sowohl in der ganzen Art der Darstellung wie auch in den fachlichen Konsequenzen wenig befriedigend und in vieler Rundsicht widerspruchsvoll.*“²⁰⁹

Další ze série vlastenecko-obranných článků, mající emoční charakter a bazírujících na víru v sebe sama a na posílení důvěry, najdeme v sobotním vydání Jihočeských listů 2. dubna. Autor v úvodníku nazvaném „*Chybí nám více důvěry v sebe a v své vedoucí*“ nabádá k pozitivnímu postoji k vládě, negativně hodnotí zejména unáhlené postoje k budoucímu vývoji, které považují československou věc za ztracenou. Místo pasivity, latergie a žehraní nad současným stavem vyzívá úvodník k nalezení víry v sebe.²¹⁰

Sbližování politických stran a utváření stranických bloků jako jednu z reakcí před ohrožením československé integrity rozvádí článek Jihočeských listů „*Stranické bloky*“ z rubriky Politické zprávy. Druhý článek z této sekce informuje o zákazu všech veřejných projevů a schůzí v souvislosti se stupňující se protistátní náladou v pohraničí.²¹¹ Budweiser Zeitung informaci o zákazu konání shromáždění považují za tak významnou, že se stává hlavním titulkem sobotního čísla 2. dubna 1938. Značné pozornosti se dostává také vládnímu návrhu „...*über die Erwerbung und den Verlust der tschechoslowakischen Staatsbürgerschaft...*“²¹² v článku „*Das neue Staatsbürgerschaft*“.²¹³ Budweiser Zeitung zbrojí zejména proti zásadě, že uchazeč o

²⁰⁷ Jihočeské listy, 30. března 1938.

²⁰⁸ Překlad: „*budou vytvořena platná menšinová opatření do jediného systematického zákoníku*“ (L. B.)

²⁰⁹ Překlad: *realizace se zdá jak ve všech ohledech zobrazení, tak i v odborných důsledcích málo uspokojivá a v mnoha ohledech protichůdná*“ (L. B.)

²¹⁰ Jihočeské listy, 2. dubna 1938.

²¹¹ TAMTÉŽ.

²¹² Překlad: „*o získání a ztrátě československého státního občanství*“ (L. B.)

²¹³ Překlad: „*nové státní občanství*“ (L. B.)

občanství musí prokázat vztah k státní řeči a dále proti předpisu, podle kterého může být nově československé občanství odejmuto.²¹⁴

V dubnových číslech Jihočeských listů až do vyslovení Karlovarských požadavků najdeme v téměř každém vydání sloupky nebo úvodníky věnující se otázce obrany země, jejího zabezpečení, nebádající k zachování klidu a jednoty, konstatující vážnost situace. Výzvy k obraně, vůli bránit vlast obsahují dva sloupky časové z 9. dubna nazvané „Staré hřichy“ a „Zbytečný strach pohraničí“²¹⁵, z 13. dubna potom „Doba a hvězdy“ a „Krev, životní prostor a co ještě?“²¹⁶ Úvodník z 9. dubna si potom klade za cíl „*abychom v údobí velikonočním zapomněly na spory, ale spojili se v plnění společných úkolů sociálních a charitativních.*“²¹⁷ Podobným morální apelem disponuje také článek „Pravda vítězí“, kde tisk upozorňuje veřejnost, „*aby po tři dny [konání slavností Československého Červeného kříže] s plnou důsledností každý v rodině, dílně a obci žil životem kladným, v lásce se všemi, s kterými se setkává.*“²¹⁸ Československé záležitosti dává do souvislosti s Ježíšovým vzkříšením Jaromír Měšťan v úvodníku „Na stáž a v pozoru“. „*Vzkříšení 1938 je vzkříšením národní jednoty, pospolitosti, pokrokového a sociálního nacionalismu. Je heslem a výzvou.*“ Filozofickou otázkou, odkazující na Manifest českých spisovatelů z jara 1918, si pokládá úvodník z 20. dubna, zda jsme jako národ Čechoslováci „*nejenom dovedli zachovati ideový odkaz tehdejších velkých chvíl, ale zda jsme také dovedli si zachovati onu jednotu vůle, jež tehdy vedla všechny bez rozdílu.*“²¹⁹

Novinovým událostem jak v Budweiser Zeitung, tak v Jihočeských listech dominují zprávy republikového charakteru, regionální ráz mají většinou pouze informace referující o hospodářské situaci jižní Čech²²⁰, o stavu jihočeského průmyslu²²¹ nebo přípravných akcích pro postavení pomníku T. G. Masarykovi.²²² Z Budweiser Zeitung se dozvídáme o soudním projednávání vraždy ženy státního úředníka na dráze²²³, o sbírce pro „Verein Deutsches Volkshaus“²²⁴, která vydělala 32

²¹⁴ Budweiser Zeitung, 2. dubna 1938.

²¹⁵ Jihočeské listy, 9. dubna 1938.

²¹⁶ Jihočeské listy, 13. dubna 1938.

²¹⁷ Jihočeské listy, 9. dubna 1938.

²¹⁸ Jihočeské listy, 13. dubna 1938.

²¹⁹ Jihočeské listy, 20. dubna 1938.

²²⁰ Jihočeské listy, 26. března 1938.

²²¹ Jihočeské listy, 6. dubna 1938.

²²² Jihočeské listy 30. březen 1938.

²²³ Budweiser Zeitung, 4. dubna 1938.

²²⁴ Překlad: „Spolek německého národního domu“ (L. B.)

797 Kč²²⁵, o příspěvku pro českobudějovickou nemocnici ve výši 340 000 Kč²²⁶, ale také o praktických informacích určených německým občanům, kteří musejí podle nového policejního nařízení při přestěhování vyplnit zvláštní formulář.²²⁷

O ekonomických a politických rozhodnutích z jihočeských měst se můžeme dozvědět z rubriky Jihočeských listů „Co se děje v jižních Čechách“. Tyto zprávy ale většinou pouze informují o fiskálních výdajích městských zastupitelstev. Česko-německý charakter, soužití místních Němců s Čechy Jihočeské listy ve sledovaném období téměř vůbec nereflektují. Snad pouze ve středu 13. dubna se můžeme dočíst o poklidném vývoji voleb do Reichstagu v Německu, které byly zároveň chápány jako referendum o schválení připojení Rakouska k Říši.²²⁸ Logicky větší pozornosti se těmto volbám dostává od Budweiser Zeitung. Ty již 9. dubna, kdy se referendum koná, přinášejí informace o Hitlerově výzvě nebádající k hlasování a účasti na této politické události.²²⁹ V dalším vydání 13. dubna ohlašují výsledky referenda s jasným přihlášením „zu einem Führer und Reich“²³⁰ Z hlediska účasti a kladných hlasů, které činily 99,08%, je také zajímavá účast 28 000 československých voličů.²³¹ Regionálním kulturně-politickým záležitostí je pak věnována velká pozornost při 70. výročí položení základního kamene Jirsíkova gymnázia a při slavnostech Míru Československého Červeného kříže, které se staly manifestací několika set občanů pro sílu a jednotnost Československé republiky.²³² Pro region jižních Čech mělo velký bezpečnostní význam zřízení četnické letecké hlídky z 16. dubna 1938, kterou tvoří na státním letišti v Českých Budějovicích dva dvouplošníky.²³³ Vlastenecký duch se projevil v činu Společenstva hostinských v Českých Budějovicích darovat 5 000 Kč Národní obraně státu.²³⁴ S podobným úmyslem vystoupila také městská rada, když zorganizovala veřejnou sbírku „Jižní Čechy armádě“ pro zakoupení letadel pro vojenskou letku.²³⁵ Odhodlání přispívat na obranu státu nebylo mezi Jihočechy v tomto

²²⁵ Budweiser Zeitung, 6. dubna 1938.

²²⁶ Budweiser Zeitung, 13. dubna 1938.

²²⁷ Budweiser Zeitung, 9. dubna 1938.

²²⁸ Jihočeské listy, 13. dubna 1938.

²²⁹ Budweiser Zeitung, 9. dubna 1938.

²³⁰ Překlad: „k vůdci a říši“ (L. B.)

²³¹ Budweiser Zeitung, 13. dubna 1938.

²³² Srov. Jihočeské listy, 13. dubna 1938, Jihočeské listy, 20. dubna 1938.

²³³ Jihočeské listy, 20. dubna 1938.

²³⁴ Jihočeské listy, 23. dubna 1938.

²³⁵ Jihočeské listy 16. dubna 1938.

období jevem výjimečným, sdílí jej také českobudějovičtí obchodníci, kteří uspořádali mezi svými členy sbírku na zabezpečení československých hranic.²³⁶

Formát Budweiser Zeitung se od Jihočeských listů značně liší. Německé noviny se zaměřují především na celospolečenské politické problémy, jejich články jsou uchopeny konkrétněji a věcněji, neobjevují se v nich úvahy. Co naopak Budweiser Zeitung a Jihočeské listy vystihuje společně, je menší důraz na regionální problematiku²³⁷ a cílení, v případě Budweiser Zeitung až propagandistické, na konkrétní národní skupinu.

Tento charakter zpráv se v intermezzu mezi anšlusem Rakouska a Karlovarskými požadavky v obou periodikách nemění. Na české straně převažují zprávy národnostně-obranných výzev a politické zprávy podávající sdělení o jednáních vlády a jejich rozhodnutí. Stálým tématem je nesoulad politiky SdP s vládními postoji, jako je například projednání menšinového statutu. Ten je z pohledu Jihočeských listů nazírán jako ne příliš rozumné rozhodnutí pro budoucí pokolení, neboť německých občanů v republice stále ubývá.²³⁸ Zároveň ale můžeme nalézt v úvodníku z 20. dubna podporu pro chystaný národnostní statut, neboť Čechoslováci byli vždy národem spravedlivým a jakýkoliv imperialismus potlačující cizí národnosti jim byl naprosto cizí, tento postoj je následně doložen básní J. Nerudy ze Zpěvů pátečních: „*Let' vzhůru prapore náš, mléčně bílý, Přemyslův orle plný vzdušné síly, pod tebou květ se rozloží krásou tklivý: Jak bílý bůh – to národ spravedlivý*“.²³⁹ Budweiser Zeitung zaujímají proti chystaným národnostním opatřením rezistentní postoj. Prosazení a realizace formy menšinového statutu se tedy ukazuje jako neuralgický bod nejen pro nesoulad mezi novináři, ale především pro dichotomii vlády a zástupců Němců v interpretaci právního postavení českých Němců v republice. „*Již dnes předem odmítají henleinovci připravovaný menšinový statut, který má býti jen dotvrzením jejich dosavadních práv a stále a znovu opakují, že se necítí býti žádnou menšinou, nýbrž národní skupinou, která má plný podíl na historických, sociálních, kulturních a hmotných výkonech země, v níž žije, po mnohá staletí.*“²⁴⁰ Jihočeské listy si také všímají prvního požadavku SdP, kterým podmiňují svou účast na jednáních o národním statutu s československou vládou.

²³⁶ Jihočeské listy, 4. května. 1938.

²³⁷ Toto platí pouze pro období mezi anšlusem Rakouska a karlovarskými požadavky, v květnových periodikách je regionálním zprávám věnována větší pozornost.

²³⁸ Jihočeské listy, 6. dubna 1938.

²³⁹ Jihočeské listy, 20. dubna 1938.

²⁴⁰ Jihočeské listy, 16. dubna 1938.

„Prvním z nich [požadavků] je rozsáhlá amnestie pro tisíce německých občanů, trestaných pro politické delikty.“²⁴¹ Z následujících zpráv je ale stále více zřejmé, že sudetským Němcům jde především o autonomní postavení. „...zavedení úplné autonomie pro všechny národní skupiny je jediná možná cesta k pacifikaci.“²⁴² O jasném postoji německé strany svědčí i nedostatečné ohodnocení velikonoční amnestie německých příslušníků.²⁴³ Budweiser Zeitung se o té zprávě zmiňuje s celkem nezaujatým komentářem pouze jednou na druhé straně sobotního vydání 23. dubna 1938.²⁴⁴

O situaci uvnitř německé sociálně demokratické strany, stále participující na vládě, projednává zpráva Jihočeských listů „Vytrvalí aktivisté“, jejímž obsahem je jednak nahrazení předsedy strany Czecha jeho partajním kolegou Jakschem, ale také kritika na Czechovo rozhodnutí jmenovat šéfem státních tělovýchovných kursů německého občana, košického psychologa. Podle kritiků „*máme dostatek vynikajících lékařů sokolských a sportovních, kteří mají odbornou kvalifikaci právě pro obor tělovýchovný...*“ Hospodářské otázky a částečně i ekonomickým stykům s Rakouskem se věnuje článek „Hospodaříme dobře“, kde se konstatuje, že „*hospodářské styky s Rakouskem jsou zatím i po jeho připojení k Německu normální a dle oboustranných projevů možno očekávat, že budou i nadále v dosavadním rozsahu zachovány.*“²⁴⁵ Z širší perspektivy se důsledkům připojení Rakouska k Německu z pohledu jihočeského průmyslu věnují Jihočeské listy ještě 28. května, když přinášejí řeč Ing. Dr. Miroslava Zátky pronesenou v Praze při zasedání Národnostního sboru jihočeského. Hodžův plán hospodářské spolupráce v Podunají se pravděpodobně realizovat nepodaří, což představuje pro jihočeský průmysl potíže, neboť řada zdejších podniků se spoléhala na export. Ten utrpěl mnoho už samotným anšlusem a politickým neklidem v nově zněmčeném území. To vyvolalo také nejistotu a obavy. Ty se dále zvyšují zrušením celní hranice Německa s Rakouskem, kdy by české exportéry v Rakousku mohli nahradit Němci. Se ztrátou exportu do Rakouska se počítá zejména u průmyslu zpracujícího len a konopí a dále u výroby kovových knoflíků a zděří. Obecně tedy

²⁴¹ Jihočeské listy, 6. dubna 1938.

²⁴² Jihočeské listy, 16. dubna 1938.

²⁴³ Jihočeské listy, 23. dubna 1938.

²⁴⁴ Budweiser Zeitung, 23. dubna 1938.

²⁴⁵ Jihočeské listy, 9. dubna 1938.

hospodářské problémy jihočeskému průmyslu hrozí pouze u některých odvětví a potom také omezením tranzitu přes německé přístavy Hamburk a Terst.²⁴⁶

5.2. Karlovarské požadavky pohledem Jihočeských listů a Budweiser Zeitung

Reakce na karlovarský manifest SdP nenechávají na sebe ani v Jihočeských listech ani v Budweiser Zeitung dlouho čekat. Hned v prvním vydání obou periodik následujícím po vyhlášení požadavků je jim věnována podstatná část titulních stran. Jihočeské listy vedle toho na druhé straně listy informují o dlouho očekávaném vyhlášení termínu konání obecních voleb a pozornosti neunikly ani národnostní šarvátky ve Frymburku. Budweiser Zeitung se pak zabývá výsledky schůze českobudějovického městského zastupitelstva z 23. dubna 1938.

První „pokarlovarské“ číslo Jihočeských listů vyšlo ve středu 27. dubna. V úvodníku tohoto čísla autor využívá slov A. Rašína k nabádání o říkání pravdy a nezamlžování informací, která vztahuje zejména na současná média, jež líbivou žurnalistiku pěstují především. *„Myšlenka dr. Rašína, myšlenka sebeobětování a nadřízenosti státu nám všem, je vírou nás všech, kteří chceme v tomto svobodném a samostatném státě bojovat o rovnost národů a volnost lidstva.“* Autor karlovarské požadavky konfrontuje s uplatňováním demokratických principů Československem, které umožňují tolerovat Henleinovu protistátní činnost, když říká, že *„Čechoslováci však nemají způsob politického boje, který byl vlastní rakouské byrokracii. To proto, že mají jiné pochopení dějin a větší poslání v historii Evropy.“*²⁴⁷ O tom, že míra otevřenosti a tolerance Československa překročila své meze, podává svědectví také článek z 11. května, podle kterého šlo ale spíše o slabost a nedůslednost postavit se SdP.²⁴⁸ V rubrice „Sloupek časový“ najdeme dva komentáře přímo odkazující na karlovarský sjezd SdP. Jsou v zásadě popřením Henleinových požadavků a konstatováním jeho nevybíravé politiky.²⁴⁹

V Budweiser Zeitung zanechává hlavní zasedání SdP v Karlových Varech větší stopu. Již v den konání schůze přináší Budweiser Zeitung některé komentáře účastníku

²⁴⁶ Jihočeské listy, 28. května 1938.

²⁴⁷ Jihočeské listy, 27. dubna 1938.

²⁴⁸ Jihočeské listy, 11. května 1938.

²⁴⁹ Jihočeské listy, 27. dubna 1938.

sjezdu, když hovoří například o „*Der Abbau der Selbstverwaltung in Gemeinde, Bezirk und Land*“²⁵⁰ nebo o „*Die tschechische Expansion und ihre geistgeschichtliche Begründung*“.²⁵¹ Budweiser Zeitung charakterizují karlovarské zasedání jako „... *die sich zu einem politischen Ereignis ersten Ranges gestaltete*“.²⁵² Karlovarské požadavky Budweiser Zeitung ospravedlňují tímto vyjádřením z 27. dubna 1938: „*So wie das ganze deutsche Volk, sei auch das Sudetendeutschentum durch die 14 Punkte des Wilsonischen Befriedigungsplanes getäuscht und enttäuscht worden. Das neue Europa habe den deutschen Volksgruppen und dem ungarischen Volk nur Unrecht und Gewalt gebracht. Niemals habe sich das Sudetendeutschentum des Anspruches auf das Selbstbestimmungsrecht begeben*“.²⁵³ Požadavky představovaly pro SdP vlastní program, ze kterého nechtěli slevit. Toto odhodlání projevil Konrad Henlein několikrát, v Budweiser Zeitung se o tom dozvídáme 4. května v článku „*Ich nehme nichts zurück*“²⁵⁴: „*Die Forderungen, die ich in Karlsbad gestellt habe, sind Forderungen, die ich als einzig mögliche und als die gerade noch zulängliche Grundlage betrachte, auf der das nationale Problem einer Lösung zugeführt werden könnte*“.²⁵⁵

V dalším vydání Jihočeských listů se záležitosti z Karlových Varů ztrácejí v informacích o oslavách prvního máje. Ten se stal společnou velkou manifestací všech politických stran v Českých Budějovicích „*za statky nejdražší i za vyšší politickou úroveň*“²⁵⁶, a je mu proto poskytnut prostor také v číslech následujících. Významného hodnocení se dostává této akci především pro schopnost politických stran vystupovat jednotně a jednomyslně a potom také pro masovou podporu společnosti, která chápala tyto oslavy jako demonstraci za obranu republiky a demokracie. Tehdejší Masarykovo náměstí v Českých Budějovicích přivítalo až 15 tisíc účastníků, kteří si vyslechli proslov starosty dr. A. Neumana, okresního hejtmána dr. J. Šilhana velitele vojenské divize brigádního generála B. Neumanna.²⁵⁷ Budweiser Zeitung o této události přinášejí také zprávy, ale tyto nedominují titulním stranám. Poslední dubnové číslo Budweiser Zeitung tak na první straně informuje o schůzce Hitlera s Mussolinim, rozhovorech

²⁵⁰ Překlad: „*destrukce samosprávy v obcích, krajích a zemi*“ (L. B.)

²⁵¹ Překlad: „*Česká expanze a její duchovně-historické/ ideálně-historické založení*“ (L. B.)

²⁵² Překlad: „*zasedání, které se stalo politickou událostí prvního stupně*“ (L. B.)

²⁵³ Překlad: „*Tak jako celý německý národ, byli také Sudetští Němci oklamáni a zklamáni Wilsonovými Čtrnácti body mírového plánu. Nová Evropa přinesla národním skupinám a maďarskému národu jenom bezpráví a násilí. Sudetští Němci se nikdy nezřekli požadavku práva na sebeurčení*“ (L. B.)

²⁵⁴ Překlad: „*nevezmu nic nazpátek*“ (L. B.)

²⁵⁵ Překlad: „*Požadavky, které jsem představil v Karlových Varech, jsou požadavky, které považuji za jedině možné a naprosto adekvátní základ, na kterém může být vyřešen národní problém*“ (L. B.)

²⁵⁶ Jihočeské listy 30. dubna 1938.

²⁵⁷ Jihočeské listy, 30. dubna 1938, Jihočeské listy 4. května 1938.

britských a francouzských ministrů²⁵⁸ a prvnímu květnovému číslu ze 4. května dominuje reakce a komentář Henleina k požadavkům z Karlových varů, ze kterých nechce ustoupit.²⁵⁹ Budweiser Zeitung otiskly jako protihodnotu k českému vojenskému maširování několik výzev k německé účasti na „*Tag der deutschen Arbeit*“²⁶⁰ v německém domě. Budweiser Zeitung chápou české slavení prvního máje jako národní boj a oslavu proletariátu vnímají jako obsoletní²⁶¹: „*Dieser 1. Mai steht wie sein anderer vorher in der Tschechoslowakei im Zeichen des nationalen Kampfes. Der rote Klassenkampscharakter des einstiegen Weltfeiertages des Proletariats gehört der Vergangenheit an.*“²⁶² Ani samy Budweiser Zeitung se neubrání národnímu pojmání vlastních oslav. V jedné z výzev 30. dubna stojí:²⁶³ „*Es ist Ehrenpflicht eines jeden Volksgenossen, an diesem Tage mit in unseren Reihen zu marschieren, um sich als das zu bekennen, was wir sind, als – Deutsche.*“²⁶⁴

Od 30. dubna nahrazuje formálně sděľující a konstatující obsah Jihočeských listů ostřejší rétorika, polemika a také články s rysy úvah. Přímou návaznost na Karlovarské požadavky mají všechny sloupky ze sobotního vydání posledního dubnového čísla, ve kterých je Henlein přirovnáván k robotovi naprogramovaným Hitlerem, nebo se zde Karlovarské požadavky anatomicky přirovnávají k rakovinotvornému zárodku, který musí být odstraněn z těla. Článek na druhé straně „*Ostuda těch, kteří kampaň vyvolali*“ staví do kritického světla nacistickou propagandu Goebelse, která útočí na špatný stav německých škol v Československu. Špatné a nedostatečné provádění německé menšinové školské politiky kritizují také Budweiser Zeitung: „*Während die Zahl der tschechischen Staatlichen Schulen, die gemeinhin als Minderheitsschulen bezeichnet werden, weil sie für die im deutschen Siedlungsraum meist künstlich angesiedelten tschechischen Minderheiten errichtet wurden, von Jahr zu Jahr steigt, kann von der Neurichtung deutscher Minderheitsschulen schon seit Jahren nicht mehr gesprochen werden.*“²⁶⁵ Protihodnotou tohoto štvání má být podle článku Jihočeských

²⁵⁸ Budweiser Zeitung, 30. dubna 1938.

²⁵⁹ Budweiser Zeitung, 4. května 1938.

²⁶⁰ Překlad: „*Den německé práce*“ (L. B.)

²⁶¹ Budweiser Zeitung, 30. duben 1938.

²⁶² Překlad: „*Tento první máj je jako všechny předchozí v Československu vnímán jako národní boj. Rudý charakter třídního boje někdejšího světového dne proletariátu náleží minulosti*“ (L. B.)

²⁶³ Budweiser Zeitung, 30. dubna 1938.

²⁶⁴ Překlad: „*Je povinností cti každého příslušníka německé rasy, pochodovat v tento den v našich řadách, abychom se hlásili k tomu, jak se vnímáme – k Němcům.*“ (L. B.)

²⁶⁵ Budweiser Zeitung, 17. května 1938. Překlad: „*Zatímco počet českých státních škol, které jsou obvykle označovány jako menšinové, protože byly zřízeny pro českou menšinu uměle usídlenou v německé oblasti, rok od roku roste, o nové výstavbě německých menšinových škol se už roky nemluví.*“ (L. B.)

listů „*Propagujeme Československo*“ publikování menšinového statutu v zahraničním tisku. Zájem o československou věc se vzbudil také v zahraničí, zejména ve Francii a Anglii, kdy podle článku „*Zájem o Československo*“ „*Německo žárlivě střeží každý projev sympatií veřejného mínění anglického, jež se týká naší republiky a s nelibostí nikterak neskryvanou sleduje stoupající zájem Anglie na samostatném a neporušeném Československu.*“²⁶⁶ K tomuto sdělení se vrací noviny také 7. května, když oznamují: „*je nesporné, že jsme byli londýnskými výsledky značně posilněni.*“²⁶⁷ Československá otázka rezonuje podle článku také v Polsku, které „*náhle počíná chápati svou tragickou roli, kterou hraje po boku Německa*“, a jeho další směřování by mohlo být směrem k Malé dohodě.²⁶⁸

O odlišném vnímání výsledků britsko-francouzského jednání z Londýna nejlépe svědčí rozdílná interpretace v *Budweiser Zeitung*, které chápou závěry schůzky pozitivně pro svůj národní tábor, a v *Jihočeských listech*, které naopak píšou o posilnění vlastní československé otázky. Podle vyjádření tiskového útvaru SdP jak britští, tak francouzští zástupci souhlasí s karlovarskými požadavky: „*Er stellte [Bericht über Ergebnisse der Londoner Besprechungen] mit Freude das große Verständnis für die Lage und die in Karlsbad aufgestellten Forderungen des Sudetendeutschums im Auslande fest*“²⁶⁹. *Budweiser Zeitung* přicházejí také s neutrálním popisem, když oznamují, že britsko-francouzská jednání směřovala také k posilnění míru ve střední Evropě²⁷⁰: „*Sie haben ihre volle Aufmerksamkeit der Tage in Mitteleuropa zugewandt, und sie stimmen im allgemeinen über die Aktion überein, die wahrscheinlich sich als die beste erweisen Worde, um die Probleme dieses Gebietes friedlich und gerecht zu lösen.*“²⁷¹ Výsledky jednání se československá vláda dozvěděla 7. května prostřednictvím ministra zahraničních věcí Dr. Krofity, který přivítal britského a francouzského vyslance. *Budweiser Zeitung* tuto událost popisují takto²⁷²: „*Der Minister für Auswärtige Angelegenheit Dr. Kamil Krofta empfing Samstag nachmittag den britischen Gesandte in Prag, B. C. Newton, welcher dem Minister des freundschaftlichen Interesses und der*

²⁶⁶ Jihočeské listy, 30. dubna 1938.

²⁶⁷ V Londýně probíhalo 29. dubna 1938 britsko-francouzské jednání.

²⁶⁸ Jihočeské listy, 7. května 1938.

²⁶⁹ *Budweiser Zeitung*, 21. května 1938. Překlad: „*stanovuje [zpráva o výsledcích londýnských rozhovorů]s radostí velké porozumění pro situaci a v Karlových Varech přijaté požadavky sudetských Němců v zahraničí*“ (L. B.)

²⁷⁰ *Budweiser Zeitung*, 4. května 1938.

²⁷¹ Překlad: „*Věnovali celou svoji pozornost při zasedání na střední Evropu a všeobecně souhlasili a akci, která by se pravděpodobně ukázala jako ta nejlepší, aby vyřešila problém této oblasti mírově a spravedlivě*“ (L. B.)

²⁷² *Budweiser Zeitung*, 11. května 1938.

*Bereitschaft der britischen Regierung versichert, der tschechoslowakischen Regierung bei ihrem Bestreben behilflich zu sein, die deutsche Frage in der Tschechoslowakei durch Erfüllung vernünftiger Forderungen der deutschen Bevölkerung im Geiste der Erklärung des Ministerpräsidenten Chamberlain vom 24. März d. J. zu lösen“.*²⁷³ Dále vyjádřili oba zástupci naději, že „*die tschechoslowakische Regierung in dem angedeuteten Rahmen bei der Lösung dieser Frage bis an die äußersten Grenzen Ihrer Möglichkeiten gehen werde.*“²⁷⁴

Cílů Sudetoněmecké strany si všímá i vydání Jihočeských listů ze 7. května. Úvodník si klade řečnickou otázku, zda jsou požadavky konečným cílem SdP, „*má to být anšlus Sudetenland, ano nebo ne?*“ Pochybnosti vzbuzuje také oprávněnost prosazení rovnocennosti německého národa v republice, aby se „*... nevyvinul v nadnárod, jak už to s sebou německá mentalita, živená filozofií i přítomnou politikou totalitní Třetí říše přináší...*“²⁷⁵ O teritoriální autonomii jako pouhé etapě a nikoli cíli referují Jihočeské listy také 18. května: „*... za tou teritoriální autonomií skrývá se snaha našich SdP splynout s germánským mořem.*“²⁷⁶ V optimisticky laděném duchu se nese zpráva o dispozici většího množství hmotných statků, kterými Československo předstihlo Německo, a proto jediným velkým nebezpečím Německa zůstává propagandistická kampaň a německé nedemokratické ideje.²⁷⁷

Jihočeské listy přicházejí 11. května 1938 na titulní straně se studií dr. A. Boháče ze státního statistického úřadu, podle kterého není možné plně uspokojit sudetoněmecký požadavek na německou samosprávu, neboť „*není u nás pevných a určitých národnostních hranic, podle nichž by bylo možno stát rozkouskovati.*“²⁷⁸ Každé takového národnostní rozkouskování území by bylo nespravedlivé, neboť by na něm žila v určité míře ta či ona národnost, buď česká, nebo německá. Sudetoněmecká záležitost prostupuje téměř celým vydáním toho čísla a jsou jí věnovány všechny tři časové sloupky. Například ten první „*Demarché nebo jen přátelská návštěva?*“ se zabývá

²⁷³ Překlad: „*Ministr zahraničních věcí Dr. Kamil Krofta přivítal v sobotu odpoledne britského vyslance v Praze, B. C. Newtona, který ministra ujistil o přátelských zájmech a ochotě být československé vládě nápomocný při jejím snažení vyřešit německou otázku v Československu splněním rozumných požadavků německého obyvatelstva v duchu Chamberlainova projevu z 24. března tohoto roku*“ (L. B.)

²⁷⁴ Překlad: „*že československá vláda půjde v naznačených mezích při řešení této otázky až na nejzazší hranice svých možností*“ (L. B.)

²⁷⁵ Jihočeské listy, 7. května 1938.

²⁷⁶ Jihočeské listy, 18. května 1938.

²⁷⁷ Jihočeské listy, 7. května 1938.

²⁷⁸ Jihočeské listy, 11. května 1938.

slyšením francouzského a anglického vyslance v Praze u českých ministrů a možnou interpretací této návštěvy.

Dosáhnout silnější vlády a úspěšně se postavit proti henleinovskému „dopouštění se vlastizrady“ představuje další z témat, kterými se jihočeské listy v květnových vydáních věnují. Podle novin se Henleinova schůzka v Londýně²⁷⁹ nesetkala s úspěchem a Hodža by měl této konstelace využít k důsledným krokům proti straně.²⁸⁰ O Henleinově neúspěšné návštěvě v Londýně zpravují noviny v náznacích také 21. května.²⁸¹ Pro československou otázku se může jevit jako příznivé i kladné naklonění papežského stolce k malým státům střední Evropy.²⁸² Budweiser Zeitung o Henleinově londýnské schůzce informují ve zcela jiném světle, z jejich podání těžko můžeme činit závěry, že by jednání bylo neúspěšné²⁸³: „*Die Tatsache, dass er [Konrad Henlein] mit führenden Politikern, wie mit Vansittart, Churchill und anderen zusammenkam und ausführliche Besprechungen mit ihnen hatte, biete die Sicherheit, dass die von Konrad Henlein geäußerten Ansichten bis zu den höchsten Regierungsstellen Englands gelangen werden.*“²⁸⁴ O další významné schůzce, tentokrát Hitlera s Mussolinim informují Jihočeské listy 14. května, nad obsahem jednání ale pouze spekulují.²⁸⁵ Budweiser Zeitung Hitlerově návštěvě v Římě věnují titulní stranu 7. Května. Osa Berlín- Řím zajímá Budweiser Zeitung mnohem více než Jihočeské listy. V Budweiser Zeitung se dozvídáme nejen o hlavních schůzkách Hitlera s Mussolinim, ale také jeho účasti na jednání s italským ministrem zahraničí Grafem Cianem. Z takto podaných sdělení pak čtenáři Budweiser Zeitung získávají pocit o pevném spojení Itálie a Německa, který svými slovy potvrzuje sám Ciano: „*das faschistische Italien, das dem Grundsatz der Achse Rom-Berlin treu ist, wird fortfahren, eine Politik enger Zusammenarbeit mit dem nationalsozialistischen Deutschland durchzuführen.*“²⁸⁶

Pokud se událostí měsíce v březnu stal anšlus Rakouska, v dubnu karlovarské požadavky, tak v květnu se onou zásadní přelomovou záležitostí stala částečná

²⁷⁹ Henlein v Londýně pobýval mezi 12. a 14. květnem 1938 a setkal se zde s britským náměstkem ministra zahraničních věcí Vansittarem.

²⁸⁰ Jihočeské listy, 18. května 1938.

²⁸¹ Jihočeské listy 21. května 1938.

²⁸² Jihočeské listy, 14. května 1938.

²⁸³ Budweiser Zeitung, 17. května 1938.

²⁸⁴ Překlad: „*Skutečnost, že se setkal [Konrad Henlein] s vedoucími politiky, jako Vansittarem, Churchilllem a jinými, a měl s nimi důkladné rozhovory, nabízí jistotu, že Henleinem vyjádřené názory se dostanou až na nejvyšší britská vládní místa*“ (L. B.)

²⁸⁵ Jihočeské listy, 14. května 1938.

²⁸⁶ Budweiser Zeitung, 4. května 1938. Překlad: „*Fašistická Itálie, která je věrna ose Řím -Berlín, bude pokračovat prosazovat politiku úzké spolupráce s nacionálněsocialistickým Německem.*“ (L. B.)

mobilizace československé armády z přelomu 20 a 21. května. Tuto skutečnost Jihočeské listy důkladně reflektují až od střeďečného vydání 25. května. Na celou situaci pohlíží jako na mezinárodní záležitost, která získala značný ohlas zejména v britských zemích. Jihočeské listy neponechávají nezodpovězenou ani otázku připravenosti domácí armády, která podle listů vykazuje velkého odhodlání. Zároveň ale noviny vyzývají ke klidu a zdravé mysli.²⁸⁷ Listy vyzdvihují také mužnost, odvahu a statečnost českých mužů.²⁸⁸ Úvahu, jaká záminka vyvolala částečnou mobilizaci a zda přítomnost německé armády v příhraničních oblastech byla pouhým projevem cvičení, předkládají listy 28. května 1938.²⁸⁹ Odlehčenou formou může působit škodolibé přirovnání Hitlera k tygrovi Šir Chánovu z Knihy džunglí, který rozveselil celý prales svým řevem podobným zamňoukání. A takto nějak teď pohlíží listy na Hitlera, kterému se nepovedl cíl vmanévrovat Československo do Německé říše. Jednalo se o Hitlerův první nepovedený krok.²⁹⁰

V Budweiser Zeitung se o československé částečné mobilizaci nedovídáme ve střeďečném čísle 25. května, ani v dalším vydání 28. května téměř vůbec nic, veškeré informace přebyly výsledky sobotních obecních voleb, které se Budweiser Zeitung neostýchají nazvat „*Großer Sieg der SdP*“²⁹¹. Odkazem na mobilizaci se přesto stal pohřeb dvou obětí této vojenské akce v Chebu, Němců Goerge Hoffmanna a Niklase Böhma²⁹², který přerostl v sudetoněmeckou manifestaci, které se účastnil i K. Henlein a K. H. Frank. Z přání pořadatelů však proběhl pohřeb klidně a bez incidentů.²⁹³ Informaci o československé mobilizaci obsahuje ve vydání 25. května pouze jedna zpráva v sekci „*Polititische Übersicht*“²⁹⁴ na straně 5. Ta přináší vysvětlení povolání jednoho ročníku do pohotovosti jako nutnost vyzkoušení československých zbraní: „*Den Grund dieser Maßnahme bildet die Notwendigkeit, die Reservisten in der Verwendung der neu eingeführten Waffen (ebenso wie dies in anderen Staaten geschieht) einzuüben.*“²⁹⁵ Zároveň Budweiser Zeitung přináší kritiku tohoto československého armádního počínu, který chápou jako neopodstatněný a napadají československou vládu pro lež, když

²⁸⁷ Jihočeské listy, 25. května 1938.

²⁸⁸ Jihočeské listy 11. června 1938.

²⁸⁹ Jihočeské listy, 28. května 1938.

²⁹⁰ Jihočeské listy, 4. června 1938.

²⁹¹ Překlad: „*Velké vítězství SdP*“ (L. B.)

²⁹² Oba byli členy SdP. Při vyhlášení mobilizace 21. května ujížděli československé hlídce z Chebu směrem k německým hranicím a v této souvislosti byli zastřeleni.

²⁹³ Budweiser Zeitung, 28. května 1938.

²⁹⁴ Překlad: „*Politický přehled*“ (L. B.)

²⁹⁵ Budweiser Zeitung, 25. května 1938. Překlad: „*Důvod tohoto opatření tvoří nutnost vycvičit záložníky v používání nově dovezených zbraní, jako se rovněž děje v jiných státech*“ (L. B.)

mobilizaci vysvětluje jako ochranu před napadením z německé strany. Svá slova dokládají noviny i činem německého vyslance v Praze, který proti takovému tvrzení vystupuje na ministerstvu zahraničí: „...*Dr. Eisenlohr ist am 25. Mai im Ministerium für Auswärtige Angelegenheit in einigen Fällen wegen Überschreitung, bzw. Überfliegung, der tschechoslowakisch-deutsch Grenze eingeschritten.*“²⁹⁶

Hitler pro udržení vládné tváře nabádá po československé mobilizaci Henleina k obnovení jednání s Hodžou a vládou. Jihočeské listy nenacházejí příliš pochopení pro tyto schůzky. Kladou si otázku, proč Henlein není zatknut za svoji protistátní činnost.²⁹⁷ Listy si, jak budoucnost ukázala, správně všímají a vysvětlují zdržovací taktiku SdP při přípravě národnostního statutu. Sudetoněmecké vysvětlení, že je to z důvodů příprav a pročitání dokumentů, neobstálo a listy přicházejí s konstatováním, že je tomu pouze z důvodu získání času a oddalování přijetí toho statutu, na kterém SdP vlastně nemá vůbec žádný zájem.²⁹⁸

Jihočeské listy, coby regionální periodikum přináší zprávy především regionálního charakteru. V období významných politických událostí, tyto zprávy z regionálního dění ustupují. Není hledána přílišná souvislost mezi událostmi v celorepublikovém kontextu a stažení těchto záležitostí do regionálního dění. Jihočeské listy tak o karlovarských požadavcích hovoří pouze v globálním rozměru pro českou společnost, ale mnohem méně pro region jižních Čech. Květnovým událostem z regionálního pohledu v jižních Čechách vévodí slavení prvního máje, který byl sice manifestací české veřejnosti proti německému nebezpečí²⁹⁹, ale titulní straně v dalších číslech patří referování o studiu technickém a jeho vyhlídkách.³⁰⁰ Postupně je tato náborová akce vystřídána co do četnosti články o významné události, a sice celostátním sjezdu spolku československých inženýrů (SIA) v Českých Budějovicích, ten se uskutečnil ve dnech 2. – 7. května 1938, ale noviny o tomto sjezdu psali již 28. května, dále pak ve všech číslech od 1. do 8. června. V novinách se objevovala také reklama na tuto událost.³⁰¹ Význam toho sjezdu pro České Budějovice podtrhuje výzva novin

²⁹⁶ Budweiser Zeitung, 28. května 1938. Překlad: „*Dr. Eisenlohr zasáhnul 25. května na ministerstvu zahraničních věcí v několika případech proti překročení resp. přeletům československo-německých hranic*“ (L. B.)

²⁹⁷ Jihočeské listy, 11. června 1938.

²⁹⁸ Jihočeské listy, 8. června 1938.

²⁹⁹ Jihočeské listy o události informují už 27. dubna, dále pak 30. dubna a 4. května.

³⁰⁰ Tyto informace se v novinách objevují na titulní straně od 7. května až do 18. května.

³⁰¹ Jihočeské listy, 18. června 1938.

občanům, aby si na dny konání tohoto zasedání vyzdobili své domy květinami.³⁰² K událostem, které na konci května plnily novinové stránky, patří padesáté čtvrté narozeniny prezidenta Beneše.³⁰³ U této příležitosti listy otiskly původní reportáž Jaromíra Měšťana „*Jak pracuje prezident republiky*“, která vycházela na pokračování 28. května a 4. června. V této době také prezident zavítal do jižních Čech, konkrétně 21. května do Tábora, aby zde vystoupil se svým projevem, podle kterého, jak podotýkají Jihočeské listy, se prezident jeví jako „*důstojný pokračovatel v demokratických a mírových zásadách prezidenta Osvoboditele, přístupný dorozumění s Němci, ale neslevující nic tam, kde by republika byla ohrožena ve své integritě územní i ústavní.*“³⁰⁴ Budweiser Zeitung Benešův proslov v Táboře také podrobují zkoumání, velkou pozornost věnují jeho slovům, podle kterých anšlus Rakouska a začlenění německých parlamentních stran do SdP vyvolává velké vzrušení, podle Benešových slov „*die heutige Zeit ist der ernste Abschnitt seit dem Kriegsende*“³⁰⁵.

O výsecích z běžného života, zprávách každodenního charakteru obyvatel Českých Budějovic a jejich vztazích s místními Němci se můžeme z Jihočeských listů dozvědět mnohem více spíše v červnových číslech než těch květnových. Obsah májových vydání je poplatný celorepublikovým událostem, stále se v nich zrcadlí odraz karlovarských požadavků, nazíraných ovšem všepolitickým nikoli regionálním azimutem, Henleinovo jednání v Londýně, československá mobilizace a navrácení Henleina ke kulatému stolu s Hodžou.

Obdobný ráz jako Jihočeské listy mají i Budweiser Zeitung. Ačkoli by pro ně podle názvu mělo být typické zdůrazňování regionálních aspektů a zaměření se na oblast jižních Čech, podstatnou část vydání tvoří zprávy celospolečenského a politického charakteru. Ve sledovaném období se na titulní stranu nedostala žádná událost odkazující přímo na region jižní Čechy a České Budějovice. Ale řada takto pojímaných sdělení přesto může mít přesah z celorepublikového kontextu na regionální souvislosti, jako například v případě výzev Konrada Henleina a dalších činitelů SdP na německé voliče, aby se účastnili obecních voleb.³⁰⁶ O regionálních událostech se v Budweiser Zeitung čtenáři dozvídají z rubrik „Budweis“ a „Vermischte Nachrichten“. Pro Budweiser Zeitung jsou také mnohem více signifikantní než pro Jihočeské listy zprávy ze zahraničí.

³⁰² Jihočeské listy, 4. června 1938.

³⁰³ Jihočeské listy, 1. června 1938.

³⁰⁴ Jihočeské listy, 25. května 1938.

³⁰⁵ Budweiser Zeitung, 25. května 1938. Překlad: „*dnešní doba je nejvážnější od konce války*“ (L. B.)

³⁰⁶ Viz. Budweiser Zeitung, 11. května 1938, 28. května 1938.

Těm dominují především úspěchy gen. Franka ve Španělsku, setkáme se s nimi ve velké míře jak v březnových číslech, tak i v dubnových. Květnová vydání jsou na tyto informace už ale skoupější, přesto se v nich objevuje článek o francouzských dodávkách zbraní republikánskému táboru, což Budweiser Zeitung kritizují.³⁰⁷

Česko-německé soužití v regionu jižních Čech nebylo ideální, ale oblast od oblasti se lišila. Horšího postavení dosahovali Češi a Němci na Volarsku, Krumlovsku a Kaplicku, samotné město České Budějovice zůstalo uchráněno významných národnostních protestů a demonstrací, i když ani zde nebyly výjimkou.³⁰⁸ Šlo spíše o vyzdvihování národnostní příslušnosti k danému národu, kdy se tento politický nacionalismus projevoval ve svých ekonomických konsekvencích. Například čeští Němci měli bojkotovat české obchodníky nakupováním potravin pouze u německých živnostníků. Jihočeské listy dokonce hovoří o „teroru proti českým obchodníkům.“³⁰⁹ Značné nelibosti u česky smýšlejících vlastenců se dostalo těm Čechům, kteří vstupovali do SdP. Ve Čtyřech Dvorech to bylo 16 Čechů v květnových dnech roku 1938.³¹⁰ Na české straně se významně národní soucítění projevuje ve sbírce „Jižní Čechy armádě“.³¹¹ Podle novin částka na pořízení letecké stíhačky dosáhla ke 2. červnu 1938 částky 378 tisíc korun.³¹²

Sílící národnostní nepokoje po prvním máji zaznamenaly Jihočeské listy především v pohraničí, kde si všímají také sílícího hajlování. V Českých Budějovicích tyto tenze probíhaly v menší míře především při korzech.³¹³ V pohraničí se situace vlivem květnových událostí zkomplikovala až do té míry, že četnické a finanční stráže žádají o zesílení svých stavů.³¹⁴ V okolí Českých Budějovic byly rozhazovány letáky s pobuřujícím protičeským obsahem³¹⁵ a na to reagují zejména čeští studenti protiněmeckými demonstracemi. Pokud jim je 18. května věnováno pár řádků na druhé straně, 21. května už události vstupují na titulní stranu. Jihočeské listy o demonstracích hovoří jako o neškodných akcích školáků a povykování, přesto ale nabádají ke klidu.³¹⁶ K normalizaci vztahů vyzývá také starosta města, který zároveň žádá, aby noviny

³⁰⁷ Budweiser Zeitung, 21. května 1938.

³⁰⁸ Podle Jihočeských listů například zasáhly České Budějovice protiněmecké akce v souvislosti s československou mobilizací, ale na počátku června listy informují o uklidnění situace.

³⁰⁹ Jihočeské listy, 7. května 1938.

³¹⁰ Jihočeské listy, 7. května 1938.

³¹¹ Jihočeské listy, 11. května 1938, Jihočeské listy, 14. května 1938.

³¹² Jihočeské listy, 4. června 1938.

³¹³ Jihočeské listy, 14. května 1938.

³¹⁴ Jihočeské listy, 18. května 1938.

³¹⁵ Jihočeské listy, 18. května 1938.

³¹⁶ Jihočeské listy, 21. května 1938.

zabránilo šíření poplašných zpráv.³¹⁷ Budweiser Zeitung jsou ale v hodnocení mnohem méně mírní, podle nich se protiněmeckých akcí u Německého domu účastnilo až 32 600 lidí, podle Jihočeských listů sotva polovina.³¹⁸ Budweiser Zeitung hovoří o shromážděních jako o protiněmeckých a nepřátelských: „*Von der unvernünftigen Menge verhöhnt, beschimpft, herumgestoßen und angespuckt, die Kleider mit Tinte bespritzt, waren die harmlosen jungen Leute im Herzen der Stadt fast schutzlos dem unverantwortlichen Treiben verhefter Menschen ausgeliefert.*“³¹⁹ Protiněmecká shromáždění se nekonají jenom na náměstí v Českých Budějovicích, ale jak poznamenávají Budweiser Zeitung: „*Dienstag, den 17. Mai zogen ungefähr 100 Demonstranten aus Budweis, darunter zahlreiche tschechische Studenten, nach Rudolfstadt, wo sie sich um 9 Uhr abends mit den sie bereits erwartenden Rudolfstädter Tschechen vereinigten.*“³²⁰

Pro Budweiser Zeitung a všechny německé nacionalisty představovaly českobudějovické demonstrace vhodnou příležitostí jak poukazovat na nesvobodu a ohrožení Němců v Československu. Budweiser Zeitung píše v článku „*Neuerliche Überfälle auf Deutsche*“³²¹ o tom, že se němečtí občané se nemohou ani ve dne cítit bezpečně na českobudějovických ulicích.³²² Vyhrocení poměrů zesílilo po povolání jednoho ročníku do vojenské stráže z přelomu 20. a 21. května. Po týdnu trvající napjaté situace se vztahy vrátily do svých původních mezí. Průvodními jevy těchto vyhrocených dnů se staly stráže na mostech, překotné nákupy potravin do zásob, výběry finanční hotovosti. Lidé se tak připravovali na válku, neboť symptomy se zde skutečně objevovaly.³²³ Také orgány města nechávají povinně zřizovat v každém domě domovní hlídky, které fungují také jako požární hlídky, jejichž úkol je velice důležitý, neboť „*snahou nepřátelského letectva bude založiti co nejvíce požárů v obcích.*“³²⁴

³¹⁷ Jihočeské listy, 25. května 1938.

³¹⁸ Jihočeské listy, 21. května 1938.

³¹⁹ Budweiser Zeitung, 18. května 1938. Překlad: „*Pošetilému množství vysmívání, nadávání, odstrkování a plivání, cákání inkoustu na šaty byli nevinní mladí lidé v centru města vydáni bez ochrany nezodpovědnému jednání štvavých lidí*“ (L. B.)

³²⁰ Budweiser Zeitung, 21. května 1938. Překlad: „*V úterý 17. května se přemístilo kolem sta demonstrantů z Budějovic, mezi nimi početní čeští studenti, do Rudolfova, kde se večer v 9. hodin spojili s rudolfovskými Čechy, kteří na ně již čekali*“ (L. B.)

³²¹ Překlad: „*opětovná přepadení Němců*“ (L. B.)

³²² Budweiser Zeitung, 21. května 1938.

³²³ Jihočeské listy, 28. května 1938.

³²⁴ Jihočeské listy, 18. května 1938.

Se značnou nelibostí a zatrpklostí Jihočeši vnímají rozhodnutí o nekonání národních slavností, které byly kvůli neklidné situace přesunuty na září.³²⁵ O to větší pozdvižení tato událost vyvolává, když německé slavnosti se mohly konat. Okamžitě to vyvolává polemiku o tom, zda jsou Němci v Československu opravdu utiskováni.³²⁶ Jako velká národnostní rozbuška se v Českých Budějovicích může zpočátku jevit postřelení německého studenta u polí směrem k Vrátu. Ten sám ovšem vylučuje, že se mohlo jednat o politický nebo národnostní motiv.³²⁷

Optikou Jihočeských listů se dozvídáme také o konání květnových a červnových obecních voleb, ty by podle listů neměly být měřením politických sil, „*na to je doba příliš vážná*“, ale české politické síly by se měly spojit. Dobrým příkladem v tomto ohledu jde české pohraničí, naopak Praha nebo z regionu jižních Čech Jindřichův Hradec vytvářejí vlastní kandidátní listiny.³²⁸ Jednotou českou kandidátku se podařilo ustanovit také v Českých Velenicích, a na Pohůrce se dokonce volby nemusely konat vůbec, neboť se tam české a německé strany dohodly na rozdělení mandátů. To bezpochyby přispělo k zabránění předvolebních štvanic.³²⁹ Budweiser Zeitung o volbách píše jako o velkém vlasteneckém vítězství pro sudetské Němce, velmi výmluvné jsou už samotné titulky: „*Sieg der Einheit des Sudetendeutschums*“³³⁰, „*Das Ergebnis der Gemeindewahlen, Großer Sieg der SdP*“,³³¹ „*Wieder überwältigender Sieg der SdP*“³³². Podle Budweiser Zeitung jde o vyjádření loajality k Henleinově politice: „*...am Sonntag hat das Sudetendeutschum wider en einmütiges Bekenntnis für Konrad Henlein und seine Forderungen abgelegt.*“³³³ Tím, že se sudetští Němci vyjádřili pro kandidáty SdP „*... haben damit den Beweis erbracht, dass die Einheit des Sudetendeutschum von unserem Führer Konrad Henlein fest geschmiedet wurde für alle Zeiten.*“³³⁴

³²⁵ Jihočeské listy, 4. června 1938.

³²⁶ Jihočeské listy, 8. června 1938.

³²⁷ Jihočeské listy, 4. června 1938.

³²⁸ Jihočeské listy, 14. května 1938.

³²⁹ Jihočeské listy, 25. května 1938.

³³⁰ Budweiser Zeitung, 25. května 1938. Překlad: „*Vítězství sudetoněmecké jednoty.*“ (L. B.)

³³¹ Budweiser Zeitung, 25. května 1938. Překlad: „*Výsledky obecních voleb, velké vítězství SdP.*“ (L. B.)

³³² Budweiser Zeitung, 1. června 1938. Překlad: „*Další drtivé vítězství SdP.*“ (L. B.)

³³³ Budweiser Zeitung, 25. května 1938. Překlad: „*v sobotu učinili sudetští Němci opět jednomyslné přihlášení ke Konradu Henleinovi a jeho požadavkům.*“ (L. B.)

³³⁴ Budweiser Zeitung, 25. května 1938. Překlad: „*přinesli tím důkaz, že jednota sudetských Němců k našemu vůdci Konradu Henleinovi byla pevně ukována na věčné časy.*“ (L. B.)

Závěr

Třebaže Jihočeské listy i Budweiser Zeitung jsou dnes prezentovány jako nezávislá média, a konec konců i ony samy sebe tak v době své existence nazývaly, jde v mnohých sděleních postřehnout sympatie k určitým politickým proudům. V případě Jihočeských listů je to příklon k Československé národní demokracii Karla Kramáře, u Budweiser Zeitung nalézáme určitou provázanost s Německou pokrokovou stranou. Co obě média zapřou již mnohem méně, jsou projevy náklonnosti k dané národní skupině. I přes to mají ale obě periodika značnou vypovídací hodnotu pro utváření si představy o dobovém životě. K velkému překvapení nebyl v autorem sledovaném období ve výše uvedených periodikách poskytnut regionálním událostem natolik široký prostor, aby si mohl udělat hmotnější přehled jak o oblasti Českobudějovicka, tak soužití Čechů a Němců v této části země.

I když by se mohlo na první pohled zdát, že Budweiser Zeitung a Jihočeské listy budou a priority v národnostní otázce výhradně národně resp. protinárodně zaměřeny a v této záležitosti budou podávat pouze zkreslené informace posilující či kritizující tu či onu skupinu, není tomu tak. Obě periodika naopak přinášejí v kritických měsících první poloviny roku 1938 sdělení nebádající ke klidu, dialogu, neunáhleným rozhodnutím. Národní nestrannost ale nemůže být základní charakteristikou těchto tiskovin. Projevuje se to zejména ve vyhrocených situacích, kdy se noviny příklánění ke svému domácímu národnímu táboru a jeho chování se snaží obhájit ve světle kritiky druhé strany.

Dalo by se předpokládat, že jak Budweiser Zeitung, tak Jihočeské listy budou obsahem svých zpráv zaměřeny především na regionální problematiku. Tato premisa ovšem platí pouze částečně a mnohem méně pak u Budweiser Zeitung, které podávají hodnocení převážně o událostech odehrávajících se v prostoru Třetí říše a později k němu připojenému Rakouska. Informace o situaci v jižních Čechách často ustupují do pozadí zprávám o významných událostech, které mají celospolečenský dopad, týká se to zejména přičlenění Rakouska k Třetí říši, vyhlášení programu Sudetoněmecké strany, konání obecních voleb, vyjednávání vlády se zástupci SdP i československé mobilizace. Z regionálních událostí, které se dostaly na titulní strany Jihočeských listů, představují ty nejvýznamnější pouze prvomájová shromáždění na českobudějovickém náměstí a celostátní sjezd spolku československých inženýrů v Českých Budějovicích. Podobná generalizace platí i v případě Budweiser Zeitung. Zprávám místního obsahu se věnují ve

větší míře rubriky jednotlivých periodik. V Budweiser Zeitung to byla rubrika Budweis, Behördliche Massnahmen a Vereinsnachrichten, v Jihočeských listech potom rubrika Denní zprávy a z Jihočeských měst. Jihočeské listy byly více zaměřeny na domácí politiku, Budweiser Zeitung potom poskytovaly větší prostor zprávám světových událostí, referujících zejména o úspěších generála Franka ve Španělsku.

Zprávy republikového charakteru a celospolečenského významu, které autor ve své práci sledoval, tj. anšlus Rakouska, požadavky Sudetoněmecké strany, květnové a červnové obecní volby a mobilizace armády se do života českobudějovických občanů příliš nepromítly. K drastickému zhoršení vztahů Čechů a místních Němců nedocházelo v nijak nebezpečné míře. Národnostní útoky byly sice zaznamenány, zejména v polovině května 1938, ale jejich zapříčinění nelze přisuzovat pouze politickým událostem, které se odehrávaly ve Vídni, Karlových Varech nebo Praze. Šlo o dočasné zhoršení vyvolané místními poměry, antipatiemi a protinárodnostní kumulací, do kterých se samozřejmě promítl celorepublikový antinárodnostní duch, ale značný vliv na českobudějovické protičeské a protiněmecké demonstrace měla především oslava prvního máje v jihočeské metropoli. K podobným protinárodnostním štváním docházelo v Českých Budějovicích v časových periodách od vzniku republiky, ale vždy se je podařilo zkrotit. Ke skutečnému rozchodu Čechů a Němců na jihu Čech došlo až po obsazení Sudet německou armádou v říjnu 1938.

Reakce Jihočeských listů na anšlus Rakouska nevybočovaly z mezí úměrnosti. Noviny zachovávaly umírněnou rétoriku a reagovaly s rozmyslem. Anšlus nechápaly v první řadě pouze jako expanzivní výraz německé politiky, ale jako vůli samotných Rakušanů. Listy se věnovaly rakouskému přepadení po stránce následků pro Československo a v této záležitosti vyzývaly k zachování klidu a nepropadnutí národní nesnášenlivosti. Budweiser Zeitung jsou v poskytnutí prostoru této události oproti Jihočeským listům mnohem velkolepější, což je dáno především větším formátem německých novin a také sympatiemi s tímto krokem. Obě periodika se shodují v záležitosti ohledně zavinění rakouské ztráty nezávislosti, když ji nepřisuzují pouze Němcům, ale také samotným Rakušanům.

V meziobdobí od přepadení Rakouska po vyhlášení programu SdP rezonuje ve sledovaných periodikách otázka projednávání německého národnostního statusu. Jihočeské listy mají k návrhu menšinového statusu své výhrady, ale v zásadě pro ně nepředstavuje výraznější problém, což se nedá říct o Budweiser Zeitung, které status

v podobě před karlovarskými požadavky odmítají. Odlišné stanovisko zaujímají noviny také v záležitostech vystoupení německých agrárníků a křesťanských demokratů z vlády. Pro Jihočeské listy tento krok představuje ohrožení integrity státu, Budweiser Zeitung hovoří o rozumném kroku sudetských Němců.

Jednotný přístup se rozchází také v odlišné interpretaci na karlovarské požadavky. Jihočeskými listy jsou odmítány a jejich přijetí by bylo vnímáno jako slabost vlastní československé politiky. Naopak Budweiser Zeitung jejich vyslovení kvitují a informují o nich jako o jediném možném řešení česko-německého narovnání. Jihočeské listy a Budweiser Zeitung se střetly také v popisu prvomájových oslav, které pro obě strany znamenaly posílení vlastních národních zájmů, a proto se noviny uchylovaly ke kritice slavení protistrany. Kde se výrazně projevuje neobjektivita s cílem pozitivně hodnotit vlastní národní zájmy, jsou závěry z britsko-francouzské schůzky v Londýně. Obě periodika si přivlastňují výsledky jednání za své a popisují je jako výrazně kladné pro daný národní tábor a negativní pro tábor druhý.

Co se týče poslední velké události, kterou ve své práci autor sleduje, tedy květnové mobilizace československé armády, tak ta nepřináší z hlediska komparace výraznější divergenci. Budweiser Zeitung o události téměř vůbec neinformují, a pokud ano, tak přinášejí pouze vykonstruované zprávy, obviňující československý postup z neadekvátnosti. Jihočeské listy počín hodnotí jako obratnou akci československé politiky a Hitlera chápou jako poraženého. Z českého pohledu na věc jde vycítit i určitý ironický a pošklebačný tón.

O řadě událostí se snaží sledovaná média informovat objektivně, bez emocí, zaujímat nezaujatý pohled. Tato devíza ale nemůže platit za každé situace a pro každé zprávy. Zejména politické otázky spojené s národnostní problematikou velmi často podléhají smýšlení národních demagogů a nestrannost ustupuje do pozadí. Projevuje se to jak v informování o zprávách celorepublikového charakteru, kterými byla mobilizace nebo projednávání národnostního statusu, tak zprávách z jihočeského regionu, například o květnových protinárodnostních demonstracích.

Prameny a literatura

Vydané prameny

Periodika

Budweiser Zeitung 1938.

Jihočeské Listy 1938.

Literatura

BALLERSTREM, Ottmann, *Politická filozofie 20. století*, Praha 1993.

BENEŠ, Edvard, *Německo a Československo*, Praha 2005.

BENEŠ, Zdeněk a kol., *Rozumět dějinám. Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848 – 1948*, Praha 2002.

BROKLOVÁ, Eva, *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918 – 1938*, Praha 1992.

BROKLOVÁ, Eva, *Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918 - 1938*, Praha 1999.

CABADA, Ladislav a kol., *Evropa regionů*, Plzeň 2009.

ČAPKA, František a kol., *Vybrané kapitoly z nejnovějších československých dějin pro posluchače občanské výchovy I.*, Brno 1992.

CHVOJKA, Jiří, *Město pod Černou věží. Vyprávění z historie Českých Budějovic*, České Budějovice 1992.

Encyklopedie Českých Budějovic, České Budějovice 2006.

JÄCKEL, Eberhardt, *Německé století. Historická bilance*, Praha 2004.

KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře první republiky (1918 – 1938). Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). Díl první*, Praha 2003.

KING, Jeremy, *Budweisers into Czechs and Germans. A local History of Bohemian Politics, 1848-1948*, New Jersey 2002.

KING, Jeremy, *Od Budweiserů k Čechům a Němcům*, Jihočeský sborník historický, roč. 71, 2002, s. 81-97.

KISSINGER, Henry, *Umění diplomacie. Od Richelieua k pádu Berlínské zdi*, Praha 1997.

- KOVÁŘ, Daniel, *Muži v čele budějovické radnice*, České Budějovice 2008.
- KOVÁŘ, Daniel, *Okres České Budějovice. Historie státní správy a územní samosprávy*, České Budějovice 2001.
- KURAL, Václav, *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918-1938)*, Praha 1993.
- LEMBERG, Hans, *Porozumění. Češi – Němci – Východní Evropa 1848-1948*, Praha 2000.
- MANN, Golo, *Dějiny Německa 1918 – 1945*, Praha 1993.
- NÁLEVKA, Vladimír, *Světová politika ve 20. století (I)*, Praha 2000.
- OLIVOVÁ, Věra, *Dějiny první republiky*, Praha 2000.
- PEČENKA, Marek, *Encyklopedie moderní historie*, Praha 1999.
- PECHA, Miloslav, *Státní převrat v říjnu 1918 v Českých Budějovicích. Předpoklady, průběh a význam*, České Budějovice 1999.
- PLACÁK, Petr, *Svatováclavské milénium. Češi, Němci a Slováci v roce 1929*, Praha 2002.
- RÁDL, Emanuel, *O německé revoluci. K politické ideologii sudetských Němců*, Praha 2003.
- SEIBT, Ferdinand, *Německo a Češi. Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*, Praha 1996.
- SCHULZE-RHONHOF, Gerd, *Das tschechisch-deutsche Drama, 1918 – 1939: Errichtung und Zusammenbruch eines Vielvölkerstaates als Vorspiel zum Zweiten Weltkrieg*, München 2011.
- SLÁDEK, Milan, *Němci v Čechách. Německá menšina v českých zemích a Československu 1848 – 1946*, Praha 2002.
- SMITKA, František, *Státní převrat v Č. Budějovicích a jihočeské Sokolstvo*, České Budějovice 1928.
- STRNAD, Rudolf, *Jak bývalo v Budějovicích na Starém městě*, České Budějovice 1940.
- THONOVÁ, Markéta, *Německý tisk v Českých Budějovicích na přelomu 19. a 20. století (Budweiser Zeitung a Budweiser Kreisblatt)*, České Budějovice 1998.
- TOMS, Jaroslav, *Přehled dějin Československa v letech 1918 – 1938*, Plzeň 1997.
- TOMS, Jaroslav, *Vybrané kapitoly z nejnovějších dějin Československa*, Plzeň 1992.
- ZEMANOVÁ, Ivana, *První desetiletí ČSR ve světle dvou jazyků českobudějovického tisku. Česko-německá komparace*, České Budějovice 2011.

Internetové zdroje

http://www.rozhlas.cz/cro6/tipy/_zprava/inventura-studia-stop-k-93-narozeninam-nasi-republiky--968335, 28. 10. 2011

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/211452801400015-cesi-a-nemci-za-1-republiky/video/>, 20. 4. 2012

<http://zasvobodu-plz.cz/kniha/souziti/souziti.html>, 4. 4. 2012

http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly2/08_ceskonemecke_vztahy/IKV2_08_04_z_historie_cesko-nemeckych_vztahu.pdf, 4. 4. 2012

http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly2/08_ceskonemecke_vztahy/IKV2_08_04_z_historie_cesko-nemeckych_vztahu.pdf, 29. 1. 2012

<http://zasvobodu-plz.cz/kniha/souziti/souziti.html>, 29. 1. 2012

<http://icv.vlada.cz/cz/tema/unorova-ustava-26--unora-1861-81509/tmplid-560/>, 4. 4. 2012